

PAPP Z. ATTILA

Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között

Az elmúlt évtizedben egyre több részletes munka jelent meg (magyar nyelven is) az utolsó romániai népszámlálások adatairól, értelmezéseiről. Ezek az írások,¹ noha nagyon sok újfajta szempontot, illetve fontos elemzéseket is tartalmaznak a romániai magyar népességszám területi és idősoros, avagy felekezetek szerinti alakulásáról, becsléséről, vagy éppenséggel a vegyes házasságok dinamikájáról, meglepően kevés információt tartalmaznak a romániai magyar populáció társadalmi szerkezetéről, foglalkozások szerinti rétegzettségéről és egyéb társadalmi-gazdasági jellemzőiről.² Az 1992-es és 2002-es népszámlálások

¹ Lásd: Kiss Tamás (szerk.) *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion, Kolozsvár, 2004.

² Egy-két kísérletet, kivételt azonban találhatunk. Varga E. Árpád összegző tanulmányban foglalta össze az 1992-es népszámlálás fontosabb demográfiai, foglalkoztatottsági, iskolázottsági adatait (Varga E. Árpád: A romániai magyarság főbb demográfiai jellemzői az 1992. évi népszámlálás eredményei alapján. In: Varga E. Árpád: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Tanulmányok. Budapest, Püski, 1998. 260–276.), míg Neményi Ágnes a 2002-es adatokat ismertette röviden (Neményi Ágnes: Az erdélyi magyarság gazdasági-társadalmi és demográfiai jellemzői a 2002. évi népszámlálás tükrében. In: *Társadalom és politika. Etnikai folyamatok Románia négy kistérségében*. RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2006.). Veres Valér 2004-ben elemzést készített a 2002-es népszámlálási adatok foglalkoztatottsági vonatkozásairól, ám elemzésében nem szerepelnek a romániai magyar nemzetiségre vonatkozó adatsorok. (Veres Valér: Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet Romániában 2002-ben. *WEB*, 2004. április. 41–48). Ugyanő közölt

utáni közbeszédben és részben a szakmai nyilvánosságban is a legmarkánsabban felmerülő tematizációt a népességszám „mentálisan várt” száma körüli eszmefuttatások képezték: 1992-ben fel kellett számolni a „kétmillió magyarország” toposzát, 2002-ben pedig szembesülni kellett egy újabb mintegy 200.000-es fogyással. Úgy is fogalmazhatnánk, az erdélyi magyar „felelősségteljes értelmiséginek” szembe kellett néznie azzal a kíméletlen ténnyel, hogy a „magyarország” röpke 10–12 év alatt úgymond mentálisan 30 százalékkal fogyott: az 1990–91-ben még feltételezett 2 millióról a 2002-es 1,4 millióra. E viszonylag rövid idő alatti nagyfokú, percepiált népességcsökkenés óhatatlanul is a fogyás okainak elemzését tette szükségessé (a politikum részéről is), és ezzel párhuzamosan kevesebb elemzői, kutatói ambíció maradt a populáció belső szerkezetének megismerésére, adatai ismertetésére és értelmezésére. Pedig manapság talán már nem lehet hivatkozni az adatok hozzáférhetetlenségére, ugyanis a hivatalosan is megjelenő, etnikai bontásban – részben az interneten is – elérhető adatok mellett, adatsorokat a bukaresti *Országos Statisztikai Hivatal*tól³ be lehet szerezni vagy meg lehet vásárolni. Sőt, az amerikai *Minnesota Population Centertől* – többek között – például beszerezhetők az 1992-es és 2002-es romániai népszámlálások 10 százalékos mintáját tartalmazó adatbázisai is, amelyek lehetővé teszik a kutató személyes érdeklődésének megfelelő keresztátlak előállítását, illetve más statisztikai elemző eljárások alkalmazását is.

Tanulmányunkban az 1992-es és 2002-es népszámlálási adatok foglalkoztatási és iskolázottsági adatait fogjuk megvizsgálni. Az elemzés során részben idősoros összehasonlítást végzünk a két népszámlálási referencia év alapján, részben pedig összevetjük a magyar népesség adatait vagy az országos adatokkal vagy a többségi etnikum vonatkozó adataival. A tanulmány alapjául szolgáló adatok két nagyobb forrásból származnak:

1. a bukaresti Országos Statisztikai Hivatal hivatalos, nyilvánosan is megjelent adatai, valamint az ugyanonnan beszerzett etnikai bontású, aktív népességre, foglalkoztatásra, oktatásra vonatkozó községsoros adatok (a hivatkozásokban: *INS*-ként jelöljük);

2. a Minnesota Population Center mellett működő úgynevezett *Integrated Public Use Microdata Series* (IPUMS) nevű projekt keretében

kérdőíves kutatásokra épülő társadalmi struktúra elemzést is (Veres Valér: A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a poszt szocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom*, 2003. 1. 87–112.)

3 Institutul Național de Statistică, honlap címe: www.insse.ro

hozzáférhető romániai népszámlálási adatbázisok 10 százalékos mintája, amelyből saját számításokat végeztünk (a hivatkozásokban *IPUMS*-ként fogjuk jelölni).

A gazdasági aktivitásra és foglalkoztatásra vonatkozó adatok

A lakosságot gazdasági aktivitás szempontjából rendszerint aktív és inaktív népességre szokták felosztani. Mindkét népszámlálás alkalmával az *aktív népességet* úgy határozták meg, mint azokat a 14 év és fölötti, illetve nyugdíjkorhatár alatti személyeket,⁴ akik kereső tevékenységet folytatnak vagy folytatnának, folytathatnának, ám jelenleg nem dolgoznak. Az aktív népesség tehát két nagyobb csoportból áll: a *foglalkoztatottakból* és a *nem foglalkoztatottakból (munkanélküliekből)*. A gazdasági tevékenységet nem folytató személyek képezik az *inaktív populációt*. Az egyes személyeknek a különféle kategóriákba való besorolása diszjunkt (egymást kizáró) módon történik, azaz egy személynek csak egyféle tevékenység feleltethető meg.⁵

1992-ben a foglalkoztatottak közé sorolták azokat a személyeket, akik munkaszerződéssel vagy anélkül kereső tevékenységet folytattak. Azok is foglalkoztatottnak minősültek, akik a népszámlálás időpontjában különféle okokból ideiglenesen nem dolgoztak (például beteg-, gyereknevelési vagy fizetés nélküli szabadságon voltak, sztrájkoltak vagy más technikai vagy akár klimatikus okok miatt nem dolgoztak), ám e jelzett ok megszűnése után visszatérhetnek munkahelyükre. Továbbá azokat is a foglalkoztatottak közé sorolták, akik a kérdés pillanatában ugyan nem dolgoztak, nem volt munkaviszonyuk, ám a megelőző évben (1991-ben) legalább 6 hónapot kereső tevékenységet folytattak, vagy családi mezőgazdasági vagy kézműves tevékenységet folytattak. Szintén foglalkoztatottnak minősültek a kötelező katonai szolgálatot teljesítő vagy ilyen jellegű továbbképzésben résztvevő személyek is, valamint azok a nyugdíjas korúak, illetve (14 év fölötti) tanuló, hallgatók is, akik kereső tevékenységet folytatnak.

⁴ Más országokban az aktív népesség tekintetében alsó korhatárt vagy nem határoznak meg, vagy magasabb életkort jelölnek meg (Szlovákiában például a 16 év és fölöttiekre érvényes e kérdés).

⁵ Magyarországon például e kérdésre háromféle válasz adható.

2002-ben a foglalkoztatottak köre kisebb mértékben módosult: bekerültek azok a román állampolgárok is, akik „külföldön külföldi gazdasági vagy társadalmi egységeknek dolgoznak”. Az is változásnak tekinthető, hogy az aktív, ám nem dolgozók esetében nem az előző év számított referencia időszakknak, hanem az előző, 2002. március 11–17-i hét: ha ebben a periódusban a személy legalább 1 órát, vagy családi mezőgazdaságban legalább 15 órát dolgozott, akkor foglalkoztatottnak tekintették.

A nem foglalkoztatott aktív népességet a munkanélküliek teszik ki, akiket vagy a „más munkahelyet kereső”, vagy az „első munkahelyüket kereső” munkanélküli kategória alá soroltak. Előbbiek azok, akiknek 1991-ben még volt munkahelyük, de időközben megszűnt, utóbbiak azok, akiknek sosem volt korábban munkahelyük. A munkanélküli státus független attól, hogy a személy regisztrált vagy nem regisztrált munkanélküli-e, vagy részt vesz-e valamilyen továbbképzésen. 2002-ben a referencia időszak változása mellett az is eltér a korábbi gyakorlattól, hogy munkanélkülinek minősül az is, aki idénymunkát végez, és a népszámlálás időpontjában, mivel az idény még nem kezdődött el, várja – érvényes munkaszerződés nélkül – az újabb munkafelvételt (e réteghöz tartozó személyek ugyanis 1992-ben, ha a megelőző évben legalább 6 hónapot dolgoztak, foglalkoztatottnak minősültek).

Az inaktív populációra vonatkozó kategóriák a két népszámláláskor nagyjából megegyezik, és ezek a különféle eltartottakat tartalmazzák: (nem dolgozó) tanulók, egyetemisták, nyugdíjasok, háztartásbeliek és egyéb eltartottak. 2002-ben az állami gondozottak csoportját kibővítették a magánintézmények (civil szervezetek) által eltartottakkal.

A fogalmi tisztázásokat azért tartottuk lényegesnek, mert túl azon, hogy minden összeírásban, felmérésben a tényleges számok megbízhatósága relatív, a hitelesebb társadalmi kép felvázolása érdekében célszerűbb nagyobb hangsúlyt fektetni a különféle rétegek arányaira, az azok közötti különbségekre. Ám az idősoros, diakron összehasonlításoknál fontos azt is tudatosítani, hogy az egyes, azonos elnevezésű kategóriák nem teljesen ugyanazt a réteget vagy alpopulációt fedik le. Ezek az eltérések még szembeötlőbbek lehetnek, ha a további, szintén a gazdasági tevékenységgel összefüggő indikátort is megvizsgáljuk.

Az aktív és inaktív populáció 1992 és 2002-es adatait összevetve megállapíthatjuk, hogy 10 év alatt az aktívak száma mintegy 1,6 millió fővel (15,4 százalékkal) csökkent, míg az inaktívak száma mintegy félmillióval (3,9 százalékkal) növekedett. Az aktívak/inaktívak aránya magasabb az összes populáció körében, mint a magyarok körében, illetve a román populáció e mutatója az országos átlagnál is magasabb. A magyarok körében az aktívak 37,9 százalékot tesznek ki, a románok körében ez közel 42 százalék. Az 1. ábrán láthatjuk azt is, hogy míg a román populáció „gazdasági viselkedése” követi az országos trendet (ami érthető, hiszen arányuknál fogva meghatározó tényezője e trendeknek), a magyarok körében nagyobb mértékű az aktívak arányának csökkenése is, illetve az inaktívak változása is a negatív tartományba esik. A magyar népesség 10 év alatti csökkenése tehát egyaránt kihatott az aktívakra és inaktívakra, míg országos szinten az aktívak száma csökkent, az inaktívaké pedig növekedett – az összlakosság csökkenése ellenére is.

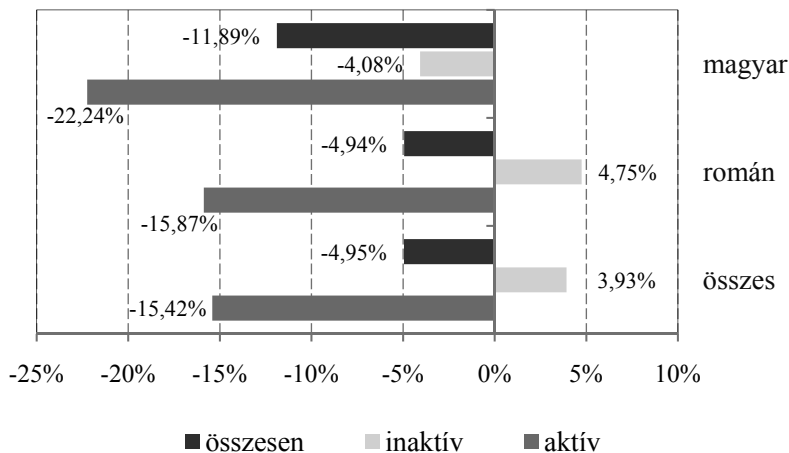
1. táblázat. Az aktív és inaktív populáció 1992-ben és 2002-ben etnikumok szerint

	1992			2002		
	Összes	Román	Magyar	Összes	Román	Magyar
Aktív	10 465 544	9 590 000*	698 798	8 851 831	8 067 670	543 390
Inaktív	12 344 491	10 818 542	926 161	12 829 143	11 331 927	888 417
Összesen	22 810 035	20 408 542	1 624 959	21 680 974	19 399 597	1 431 807
Aktív (%)	45,88	46,99	43,00	40,83	41,59	37,95
Inaktív (%)	54,12	53,01	57,00	59,17	58,41	62,05
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* Kerekített szám, forrás: Varga 1998

Forrás: INS

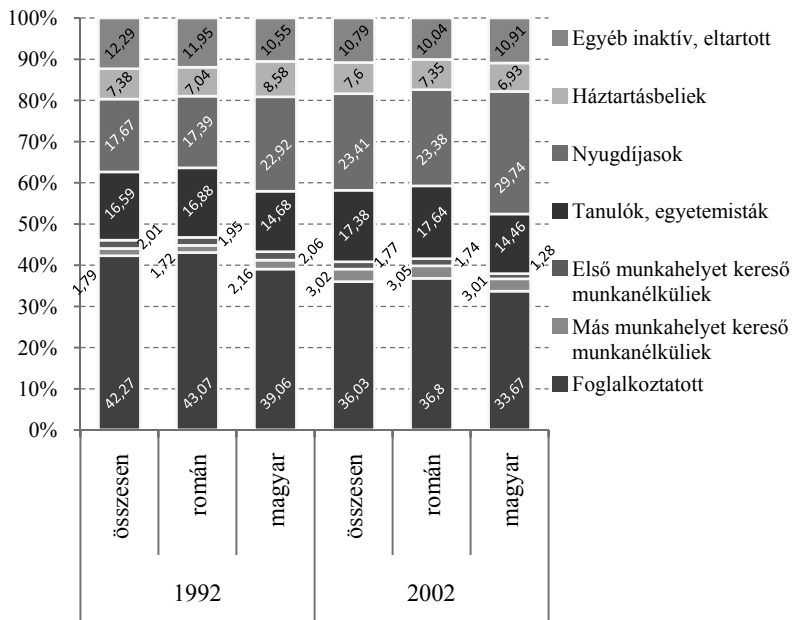
1. ábra. Az aktív és inaktív populáció számának változása 1992–2002 között etnikumok szerint és az össznépeségen belül, százalékban (1992=100%)

2. táblázat. A népesség gazdasági állapota 1992 és 2002-ben

	1992	2002	Különbség szám szerint	Különbség -%
Foglalkoztatott	9 601 800	7 811 733	-1 790 067	-18,64
Más munkahelyet kereső munkanélküliek	404 143	655 557	251 414	62,21
Első munkahelyet kereső munkanélküliek	459 601	384 541	-75 060	-16,33
Tanulók, egyetemisták	3 934 512	3 768 547	-165 965	-4,22
Nyugdíjasok	3 961 936	5 074 796	1 112 860	28,09
Háztartásbeliek	1 653 964	1 647 413	-6 551	-0,40
Más személyek által eltartottak	2 575 069	1 884 102	-690 967	-26,83
Állami vagy magán int. által eltartottak	49 788	113 880	64 092	128,73
Egyéb	169 222	340 405	171 183	101,16
Összesen	22 810 035	21 680 974	-1 129 061	-4,95

2. ábra. A népesség gazdasági állapota etnikumok szerint – 1992, 2002 (%)

Forrás: INS, IPUMS

A gazdasági aktivitás szerinti adatsorokat összehasonlítva láthatjuk, hogy 1992–2002 között országos szinten a foglalkoztatottak 18,6 százalékkal (1,7 millióval) csökkentek, míg a más munkahelyet kereső munkanélküliek aránya megugrott. Ezzel párhuzamosan a munkaerőpiacra belépni kívánók aránya csökkent, míg a nyugdíjasok száma több mint negyedével (1,1 millióval) növekedett. Ezek az adatsorok jól tükrözik, hogy milyen komoly kihívással kellett szembesülnie a román szociális ellátórendszernek, hiszen a foglalkoztatottak nagy arányú csökkenése együtt járt a nyugdíjasok megemelkedett számával. Míg 1992-ben egy aktívra 1,18 inaktív jutott, 2002-ben már 1,45. (lásd 4. táblázat.)

Vizsgáljuk meg a továbbiakban a gazdasági állapot szerinti szerkezetet etnikumok szerint is. Mivel 1992-re vonatkozóan nem rendelkezünk

etnikumok szerinti részletesebb adatsorral, segítségül hívjuk az IPUMS adatbázist, amely a két népszámlálás 10 százalékos mintáját jelenti.⁶

Már az eddigiékből is kiderült, hogy 1992–2002 között a két legnagyobb változást a foglalkoztatottak arányának csökkenése, valamint a nyugdíjasok arányának növekedése jelentette. Ezek a trendek a magyar populáción belül is érvényesek, ugyanakkor megjegyzendő, hogy tíz év alatt gyakorlatilag újratermelődtek, ám bizonyos szempontokból markánsabbak lettek az etnikai egyenlőtlenségek: továbbra is a magyarok körében a legalacsonyabb a foglalkoztatottak aránya, és szintén a magyarok körében a legmagasabb a nyugdíjasok aránya: 2002-re mondhatni, kiegyenlítődni látszik a foglalkoztatottak és nyugdíjasok aránya. A tanulók és egyetemisták magyar lakosságon belüli aránya továbbra is alacsonyabb, mint az országos vagy a román populáción belüli aránya, ám azt is meg kell jegyeznünk, hogy miközben országos szinten e réteg aránya kisebb mértékű növekedést mutat, a magyarok esetében mondhatni, stagnál.

Árnyaltabb képet kaphatunk, ha külön vizsgáljuk az aktív és inaktív populáción belüli arányokat. (3. táblázat) 1992-ben az aktív populáción belül a foglalkoztatottak aránya a magyarok körében az országos és a román populáció arányánál kisebb értéket mutatott, míg a két munkanélküli kategóriában a legmagasabb értékeket érte el. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy az országos és a román populációhoz képest munkaerőpiaci helyzete a leggyengébb volt. 2002-re azonban a helyzet módosult: a magyarok körében a legmagasabb a foglalkoztatottak aránya, a munkatapasztalattal rendelkező munkanélküliek körében pedig a legmagasabb, a munkerőpiacra belépni kívánók körében pedig a legalacsonyabb az érték. Ezek az arányok pedig arról árulkodnak, hogy a magyar populáció relatív munkaerőpiaci helyzete (részben legalábbis) megerősödött. Noha országos szinten és a magyarok körében is csökkentek a foglalkoztatási arányok, a magyarok esetében ez a csökkenés kisebb mértékű: 1,5 százalékpont a magyarok esetében, és 3,5–3,6 százalékpont országos szinten, illetve a románság körében. Összességében tehát mondhatni kevesebben dolgoznak országos szinten, de a magyarok körében magasabb a munkát vállalók aránya.

⁶ Az arányok tekintetében e meglehetősen nagy minta pontos megközelítését adja a valós helyzetnek. A két népszámlálás 10 százalékos mintái egy közös adatbázisban találhatóak. Az össz-adatbázis elemszáma $N=4.376.545$, ebből 1992-re vonatkozóan $N=2.238.578$, 2002-re pedig $N=2.137.967$.

Míg az aktív lakosság körében a magyarok adatait úgy értelmezhetjük, hogy dinamikusabban alkalmazkodtak a két népszámlálás közötti időszak piaccgazdasági kialakulásával kapcsolatos kihívásokra, mint az országos átlag, addig az inaktívak szerkezete egy kevésbé dinamikus, előregedő populációról árulkodik, ugyanis a magyarok körében a legalacsonyabb a tanulók és egyetemisták aránya, illetve közel felét a nyugdíjasok teszik ki.

3. táblázat. Az aktív és inaktív populáció szerkezete, etnikumok szerint 1992-ben és 2002-ben (százalékban)

	1992			2002		
	Össze- sen	Román	Magyar	Össze- sen	Román	Magyar
Aktív populáció						
Foglalkoztatott	91,75	92,14	90,26	88,25	88,47	88,70
Más munkahelyet kereső munka- nélküliek	3,89	3,68	4,98	7,41	7,34	7,93
Első munkahelyet kereső munka- nélküliek	4,36	4,17	4,77	4,34	4,2	3,37
ÖSSZESEN	100	100	100	100	100	100
Inaktív populáció						
Tanulók, egyetemisták	30,76	31,69	25,87	29,37	30,2	23,31
Nyugdíjasok	32,76	32,65	40,40	39,56	40,03	47,93
Háztartásbeliek	13,68	13,22	15,13	12,84	12,58	11,18
Egyéb inaktív, eltartott*	22,79	22,44	18,60	18,23	17,19	17,58
ÖSSZESEN	100	100	100	100	100	100

* E kategóriába soroltuk a „Más személyek által eltartottakat”, az „állami vagy magánintézmények által eltartottakat” és az „Egyéb” kategóriákat.

Forrás: INS, IPUMS

A 2002-es népszámlálás inaktívak rétegét közelebről is megvizsgálva, láthatjuk, markánsabban megjelennek a különbségek az egyes etnikumok között: a tanuló népesség a magyarok körében 7 százalékponttal

4. táblázat. Az aktív és inaktív népesség etnikumok szerint – 2002.

Gazdasági állapot	ÖSSZES	ROMÁN	MAGYAR	ÖSSZES	ROMÁN	MAGYAR
<i>Aktív populáció</i>	<i>szám szerint</i>			<i>százalékban</i>		
Foglalkoztatott	7 811 733	7 137 231	481 992	88,25	88,47	88,70
Más munkahelyet keres munkanélküliek	655 557	591987	43 077	7,41	7,34	7,93
Első munkahelyet keres munkanélküliek	384 541	338452	18 321	4,34	4,20	3,37
<i>Összesen: aktív populáció</i>	<i>8 851 831</i>	<i>8 067 670</i>	<i>543 390</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
Tanulók, egyetemisták	3 768 547	3 422 265	207 090	29,37	30,20	23,31
Nyugdíjasok	5 074 796	4 536 151	425 862	39,56	40,03	47,93
Háztartásbeliek	1 647 413	1 425 234	99 282	12,84	12,58	11,18
Más személyek által eltartottak	1 884 102	1 606 776	115 270	14,69	14,18	12,97
Állami vagy magán int. által eltartottak	113 880	88 439	7 848	0,89	0,78	0,88
Egyéb	340 405	253 062	33 065	2,65	2,23	3,72
<i>Összesen: inaktív populáció</i>	<i>12 829 143</i>	<i>11 331 927</i>	<i>888 417</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
<i>Összes (aktív+inaktív) populáció</i>	<i>21 680 974</i>	<i>19 399 597</i>	<i>1 431 807</i>			
1 aktívra jutó inaktívák száma – 2002	1,45	1,40	1,63			
1 foglalkoztatottra jutó inaktívák száma – 2002	1,64	1,59	1,84			
1 aktívra jutó inaktívák száma – 1992	1,18	1,13	1,33			

Forrás: INS

(mintegy egynegyedével) kevesebb, mint a románok körében, míg a nyugdíjasok aránya ugyanennyi százalékponttal magasabb. A 4. táblázatban azt is feltüntettük, hogy egy aktív, illetve egy foglalkoztatott személyre hány inaktív jut. Láthatjuk, hogy a magyarok esetében az arányok magasabbak, magyarán egy magyar adófizető elméletileg több magyar etnikumú inaktívat „tart el”. A foglalkoztatottak esetében pedig még magasabb az arány: 1 magyar foglalkoztatottra majdnem 2 személy (1,84) jut.

Mindez valójában annak is következménye, hogy a magyar népesség előregedettebb, mint az országos vagy a román populáció: a magyarok átlagéletkora 1992-ben 37,5 év volt, míg a románoké 34,8 év, 2002-ben a magyaroké 39,9 a románoké pedig 37,5 év. 10 év alatt az ország átlagéletkora mintegy 2,5 évvel magasabb lett, és ez egyaránt érintette a két vizsgált etnikumot, igaz, a román populáció kissé nagyobb mértékben öregedett, mint a magyar (ám a magyarok átlagéletkora továbbra is magasabb). Mindezt, ha megvizsgáljuk az egyes gazdasági aktivitás szerint is, azt találjuk, hogy a foglalkoztatottak körében a román populáció idősebb lett a vizsgált 10 év alatt, a magyar pedig enyhe mértékben fiatalodott. A legnagyobb elmozdulást a munkanélküliek esetében tapasztalhatjuk: a munkatapasztalattal rendelkező más munkahelyet keresők mintegy 5–6 évvel lettek idősebbek, az első munkahelyet keresők átlagéletkora is kitolódott 24–25 évre. A háztartásbeliek és a nyugdíjasok átlagéletkora is csökkent 10 év alatt. Mi lehet mindennek a magyarázata? A foglalkoztatottak esetében korábban már láttuk, hogy a magyarok „aktívabbak”, ami együtt jár azzal is, hogy hamarabb és tartósabban is munkát kapnak. A más munkahelyet kereső munkanélküliek átlagéletkorának emelkedése (és az 5. táblázatban fel nem tüntetett szórás értékei) azt jelzi, hogy míg 1992-ben jobbára a fiatalabb 20–40 éves korosztály volt kitéve e veszélynek vagy kihívásnak, addig 2002-ben már a közép korosztályt, a 27–47 éveseket érintette e jelenség. Az első munkahely szerzése időpontjának kitolódása vélhetően az oktatás expanziójával magyarázható, magyarán a fiatalabb generációk időben többet akarnak tanulni, és így késleltetik a munkaerőpiacra való belépést is. A háztartásbeliek átlagéletkorának csökkenése, illetve a nyugdíjasok átlagéletkorának csökkenése értelmezhető a munkanélküliség elterjedésével is: a nők vélhetően a munkalehetőségek szűkülésével korábbi életkorban döntöttek úgy, hogy háztartásban tevékenykednek, a nyugdíjasok esetében pedig a munkanélküliség elkerülése végett a nagyarányú korai, kedvezményes nyugdíjaztatás csökkentette az átlagéletkort. A piacgazdaságra

való áttérés, ami óhatatlanul is magával hozta bizonyos iparágak háttérbe szorulását, illetve a munkanélküliség elterjedését, felértékelte a nyugdíjaztatás valamilyen módon való elérését is.

5. táblázat. Átlagéletkorok gazdasági állapot és etnikumok szerint (1992, 2002)

<i>Népszámlálás éve</i>		<i>1992</i>	<i>2002</i>
<i>Gazdasági állapot</i>	<i>Etnikum</i>	<i>Átlagéletkor</i>	<i>Átlagéletkor</i>
Foglalkoztatott	román	37,49	38,35
	magyar	37,19	37,05
	Összesen	37,45	38,23
Más munkahelyet kereső munkanélküliek	román	31,72	37,33
	magyar	32,95	37,35
	Összesen	31,90	37,32
Első munkahelyet kereső munkanélküliek	román	21,16	24,09
	magyar	21,25	24,71
	Összesen	21,25	24,24
Háztartásbeli	román	44,65	39,59
	magyar	44,30	41,40
	Összesen	44,17	39,39
Tanuló, egyetemista	román	12,33	13,63
	magyar	12,35	13,56
	Összesen	12,31	13,57
Nyugdíjas	román	65,60	64,88
	magyar	65,96	64,91
	Összesen	65,64	64,87
Inaktív, egyéb eltartott	román	7,41	8,70
	magyar	7,41	10,92
	Összesen	7,43	8,98
Összesen	román	34,84	37,58
	magyar	37,56	39,89
	Összesen	34,90	37,45

Forrás: IPUMS

6. táblázat. Az aktív népesség foglalkozási főcsoportok szerint
1992-ben és 2002-ben

<i>Foglalkozási főcsoport</i>	<i>1992</i>	<i>2002</i>	<i>Különbség szám szerint</i>	<i>Különbség %-ban (1992=100%)</i>
Törvényhozók, államigazgatási, érdekképviseleti vezetők, gazdasági, politikai vezetők	164 127	343 015	178 888	108,99
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	614 126	725 730	111 604	18,17
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	1 070 538	861 546	-208 992	-19,52
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	494 829	415 190	-79 639	-16,09
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	530 795	757 628	226 833	42,73
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	1 937 480	1 974 359	36 879	1,90
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	2 837 495	1 801 411	-1 036 084	-36,51
Gépezetők, összeszerelők, járművezetők	1 600 652	864 474	-736 178	-45,99
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	661 310	659 587	-1 723	-0,26
Fegyveres szervek foglalkozásai	92 301	41 144	-51 157	-55,42
Egyéb foglalkozások	2 290	23 206	20 916	913,36
Első munkahelyüket kereső munkanélküliek	459 601	384 541	-75 060	-16,33
Összes aktív	10 465 544	8 851 831	-1 613 713	-15,42

Forrás: INS

7. táblázat. Az aktív magyar népesség foglalkozási főcsoportok szerint 1992-ben és 2002-ben

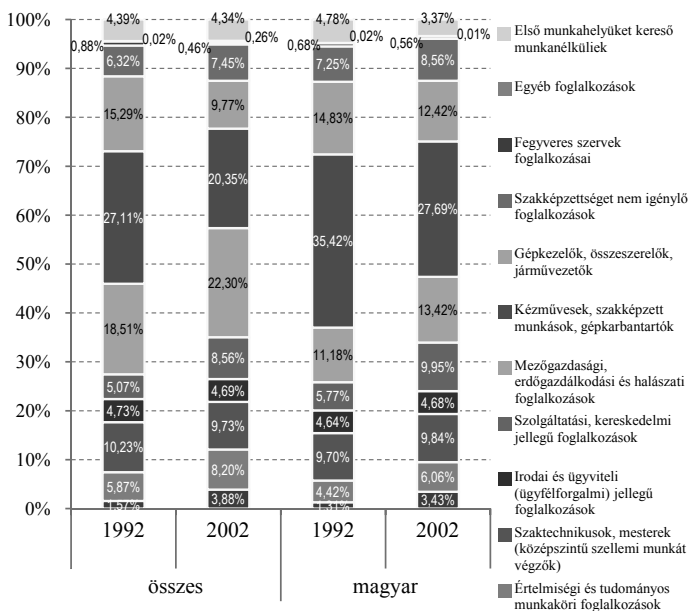
<i>Foglalkozási főcsoport</i>	<i>1992</i>	<i>2002</i>	<i>Különbség szám szerint</i>	<i>Különbség %-ban (1992=100%)</i>
Törvényhozók, államigazgatási, érdekképviseleti vezetők, gazdasági, politikai vezetők	9 126	18 647	9 521	104,33
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	30 901	32 904	2 003	6,48
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	67 771	53 490	-14 281	-21,07
Irodai és ügyviteli (ügyműködési) jellegű foglalkozások	32 435	25 445	-6 990	-21,55
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	40 303	54 083	13 780	34,19
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	78 159	72 928	-5 231	-6,69
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	247 521	150 455	-97 066	-39,22
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	103 656	67 501	-36 155	-34,88
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	50 639	46 517	-4 122	-8,14
Fegyveres szervek foglalkozásai	4 751	3 019	-1 732	-36,46
Egyéb foglalkozások	135	80	-55	-40,74
Első munkahelyüket kereső munkanélküliek	33 401	18 321	-15 080	-45,15
Összes aktív	698 798	543 390	-155 408	-22,24

Forrás: INS

A gazdaságilag aktív populáció foglalkoztatottjaira, valamint a más munkahelyet keresőkre vonatkozóan megkérdezték a foglalkozást is, illetve azt, hogy munkájuk milyen ágazathoz tartozik. E kérdések tehát az összes gazdaságilag aktív vonatkozásában nem relevánsak, hiszen az első munkahelyüket keresők értelem szerint ilyen információkat nem tudnak szolgáltatni. Ugyanakkor ez „fordítva” is igaz: a foglalkozási és nemzetgazdasági ágazatra vonatkozó adatsorok bizonyos értelemben „túlbecsültek”, ugyanis az értékek tartalmazzák az éppen munkanélkülieket, a nem hivatalosan dolgozókat, illetve (2002-ben) a külföldön dolgozó román állampolgárok adatait is.

Országos szinten 1992–2002 között mintegy 15 százalékkal csökkent az aktívak száma, a csökkenés pedig leginkább a szakképzett munkásokat érintette, ám kisebb mértékben kihatott a középszintű szellemi vezetőkre és irodai alkalmazottakra is. Az arányokat tekintve leginkább a gazdasági és politikai felsővezetők rétege duzzadt meg, illetve a szolgáltatások és az értelmiségi foglalkozások erősödtek meg. Mindez jól tükrözi a rendszerváltás utáni időszakot: a demokratikus átalakulás és a piacgazdaságra való áttérés magával hozta a gazdasági és politikai elit kiteljesedését, ugyanakkor a szocialista gazdaság iparosításának leállásával csökkent a különféle szakképzettséget igénylő munkások iránti kereslet. A piacgazdaság feltétele többek között a magánvállalkozások, illetve a szolgáltatások kibontakozása, amit nyomon követhetünk a szolgáltatási, kereskedelmi foglalkozási réteg közel 50 százalékos megerősödésében is. Az aktívak országos adatokhoz képest történt nagyobb arányú csökkenése mellett, hasonló változásokat mutatnak a magyar populáció abszolút számai is: a gazdasági, politikai elitbe sorolható személyek, valamint a szolgáltatásokat végzők száma növekedett, az összes többi foglalkozásé csökkent. Kivételt a mezőgazdaságban foglalkoztatott számánál találunk: abszolút értékben ez a réteg a magyarok esetében csökkent, országos szinten pedig enyhe növekedést regisztrálhattunk (azonban, mint később látni fogjuk, a rétegzettségben hasonló trend tapasztalható országosan is és a magyarok körében is). Megállapítható tehát, hogy a magasabb presztízzsel járó foglalkozások számbeliileg növekedtek, míg az alacsonyabb presztízzst képviselő foglalkozási csoportok esetében inkább stagnálás vagy csökkenés tapasztalható. A szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások kivételével a többi, szakképzettséget igénylő aktívak száma 20–40 százalékkal csökkent a magyarok esetében.

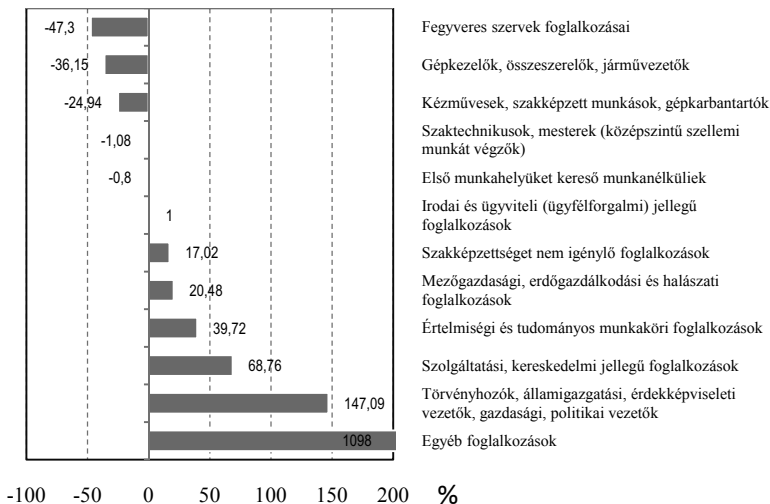
3. ábra. A gazdaságilag aktív populáció rétegzettsége országos szinten és a magyar populáció körében, 1992, 2002.

Forrás: INS

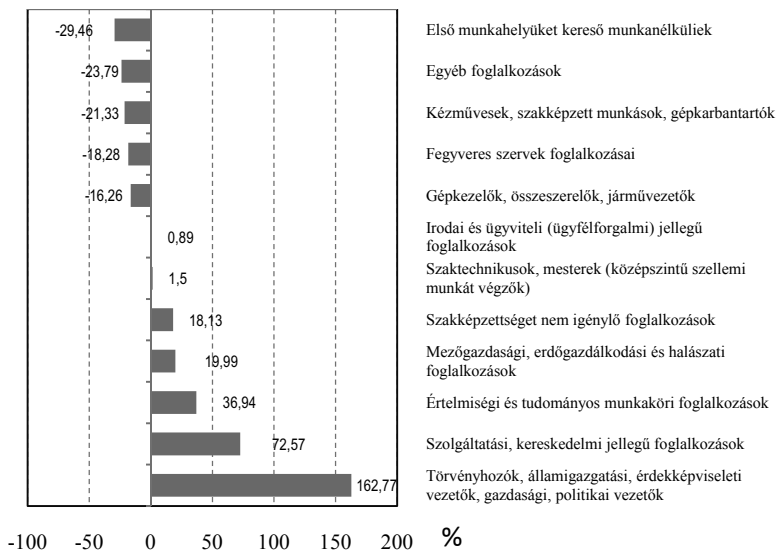
Kérdés azonban, hogy a makrotrendek hogyan érvényesülnek az országos népesség és a magyar populáció rétegzettségében? Az országos és magyar népesség rétegzettségi adatai alapján megállapítható (3. ábra), hogy a változások nagyobb csapásirányai a magyarok körében is tetten érthetők: erősödött a gazdasági, politikai és szellemi elit, kibővült a szolgáltatásban és kereskedelemben, illetve a mezőgazdaságban érdekeltek rétege, csökkent a szakképzettséget igénylő foglalkozási réteg és enyhén növekedett a szakképzetlenek aránya. Ugyanakkor fontos rögzíteni a magyar populáció rétegzettségében jelen lévő, országostól eltérő, ám 10 év alatt is reprodukálódó sajátosságait: szűkebb az értelemiségi réteg, és szintén szűkebb a mezőgazdaságból élő magyarok rétege, ugyanakkor markánsabbak a szakképzettséget igénylő foglalkozási rétegek. A kérdést tehát valójában úgy tehetjük fel, hogy az ország egészében végbement rétegzettségi változások milyen mértékben fejtették ki hatásukat a magyar populáció foglalkozási szerkezetében.

4. ábra. Az aktív népesség arányainak változása 1992 és 2002 között, foglalkoztatási főcsoportok szerint (százalékban)

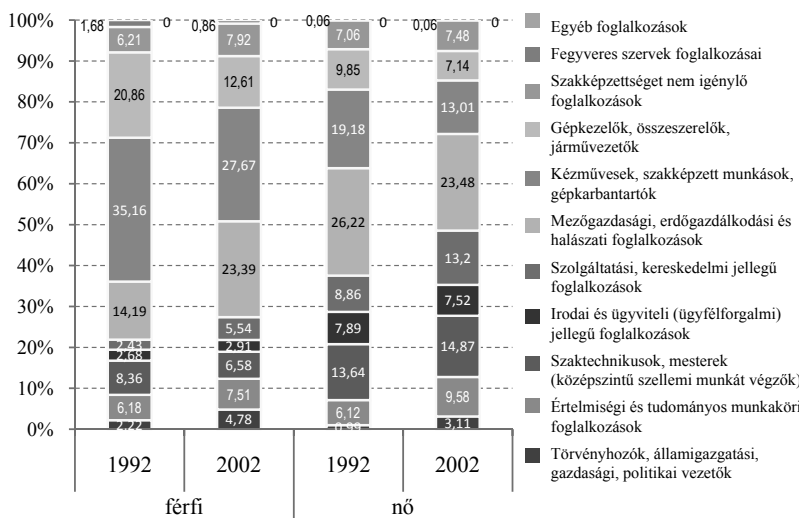
A foglalkozási szerkezetben 10 év alatt beálló változások vizsgálata során kiszámoltuk az összes aktív népesség, illetve csak a magyar populáció rétegenkénti arányának változásait, úgy hogy az 1992-es szintet tekintettük 100 százalékknak. A kapott eredmények nagyság szerinti sorba állításával és grafikus megjelenítésével (4. és 5. ábra) szemléletesen is nyomon követhetők az országos szintű és a magyar nemzetiségűek/etnikumúak körében lezajlott szerkezeti változások. A mérleg pozitív oldalán (az egyéb foglalkozásokat leszámítva) mindkét tárgyalt népesség esetében a gazdasági, politikai vezetők, a szolgáltatási és kereskedelmi jellegű foglalkozások, a mezőgazdasági és szakképzettséget nem igénylő foglalkozások találhatóak. A magyarok esetében a politikai, gazdasági vezetők aránya dinamikusabban változott az országos átlaghoz képest (162 százalékkal az országos 147 százalékkal szemben), hasonlóképpen a szolgáltatási réteg is (72,5 százalék a magyarok esetében, 68,7 százalék országos szinten). Az értelmiségi foglalkozások mutatói viszont már országos szinten jobbak, mint a magyarok körében (39,7 százalék a magyarok 36,9 százalékával szemben), és ugyanúgy a mezőgazdaságban foglalkoztatott réteg is valamivel nagyobb mértékben változott országos szinten, mint a magyar résztársadalmon belül.

5. ábra. Az aktív magyar népesség arányainak változása 1992 és 2002 között, foglalkoztatási főcsoportok szerint (százalékban)

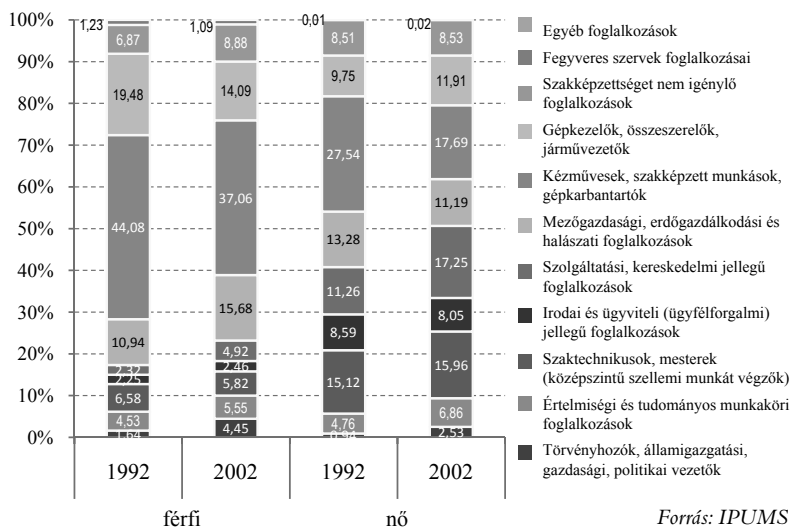
A fenti két diagram (4 és 5. ábra) tehát azt mutatja meg, hogy országos szinten és a romániai magyarok foglalkoztatás szerinti rétegződésében milyen változások, „hangsúlyeltolódások” zajlottak a vizsgált 10 évben. A szerkezet alakulása három fő tendenciát mutat: egyrészt erősödni látszik a gazdasági, politikai, értelmiségi „felsőosztály”, másrészt gyengül a szakképzettséget igénylő foglalkozási rétegek pozíciója, ez alól kivételt képeznek a szolgáltatási és kereskedelmi foglalkozások. Harmadrészt láthatjuk azt is, a szerkezeten belül kisebb mértékben, ám megerősödött az alacsony presztízsű foglalkozások aránya, nevezetesen a szakképzetlenek és mezőgazdasági munkát végzők aránya. Mindezt úgy értelmezhetjük, hogy növekszik az alsó és felső osztályok közötti távolság, illetve egy kisebb mértékű parasztosodás, agráriumba való sodródás is zajlik. E folyamatot talán valamilyen mértékben kompenzálja a szolgáltatások elterjedésében való aktívabb részvétel, illetve az is pozitív ténynek tekinthető, hogy csökken a pályakezdő munkanélküliek aránya (ám kérdés, ez a csökkenés milyen mértékben a munkaerőpiac felvevő képességének, és milyen mértékben a demográfiai csökkenésnek tudható be).

6. ábra. A gazdaságilag aktívak foglalkozási szerkezete nemek szerint – 1992, 2002

Forrás: IPUMS

7. ábra. A gazdaságilag aktív magyar etnikumúak foglalkozási szerkezete nemek szerint – 1992, 2002

Forrás: IPUMS

A foglalkozási szerkezet változásait nemek szerinti bontásban vizsgálva (6. és 7. ábra), megállapíthatjuk, hogy a foglalkozási hierarchia felső és középső fokozatainak a nők aránya országos szinten magasabb lett 10 év alatt, a mezőgazdasági és szakképzettséget igénylő foglalkozások esetében csökkent. A férfiak aránya a politikai, gazdasági és szellemi elitben szintén növekedett, ám a középszintű szellemi foglalkozások területén háttérbe szorulnak a nőkhöz képest. Ugyanakkor a szakképzettek arányának csökkenése az agráriumban dolgozók rétegének nagyfokú megerősödésével járt (14,1 százalékponttól 23,3 százalékpontra növekedett az arányuk, ami mintegy 65 százalékos változást jelent).

A magyar népesség körében szintén láthatni a gazdasági, politikai elit réteg megerősödését. Az aktívak országos adataival szemben az egyik legszembetűnőbb eltérés a magyar férfiak mezőgazdasági foglalkozási arányánál tapasztalható: míg 1992-ben még a nők körében magasabb volt a mezőgazdaságból élők aránya, 2002-re a férfiak meghaladják a nők arányát. Ez a tendencia, nevezetesen a férfiak agráriumba kerülése országos szinten is tapasztalható, azonban míg e szinten a két nem képviselői hasonló arányban vesznek részt, a magyar férfiak e tekintetben „megelőzték” a magyar nőket. (lásd 7. és 8. ábra)

A 8. táblázat segítségével részletesebben is összehasonlíthatjuk a férfiak és nők, illetve az összes aktív és a magyar aktívak közötti strukturális eltéréseket. A gazdasági, politikai elit tekintetében láthatjuk, hogy országos szinten a nők nagyobb mértékben ledolgozták hátrányaikat 10 év alatt, mint a férfiak: e női réteg országos szinten több mint duplájával nagyobb lett, míg a férfiak esetében „csak” 115 százalékos növekedést ért el. A magyar férfiak és nők gazdasági, politikai elitrétege közötti aránytalanságok nagyjából továbbéltek, sőt a férfiakon belül e réteg enyhén nagyobb mértékben növekedett a nőkhöz képest. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a magyarok esetében a gazdasági, politikai eliten belüli „férfiuralom” nagymértékben továbbélt, míg országos szinten a nők nagyobb mértékben dolgozták le strukturális hátrányaikat. Más léptékben, de szintén a női foglalkoztatási mobilitást olvashatjuk ki az értelmiségi foglalkozások esetében is: itt is azt tapasztalhatjuk, hogy országos szinten a nők nagyobb arányban kerültek be a foglalkozási csoportba, mint a magyar nők ugyanezen csoportba. E réteg markánsabb az országos szerkezetben belül, mint a magyarok körében (lásd 6. és 7. ábrák), illetve a nők mindkét populáción belül nagyobb arányban kerültek e csoportba, mint a férfiak. Az országos és a magyar populáció gazdasági aktívjai-

8. táblázat. A foglalkozási szerkezet változása az összes aktívak és az összes aktív magyarok körében – 1992, 2002.

	Foglalkozási szerkezet változása (1992=100%)			
	Gazdaságilag aktív – ÖSSZES		Gazdaságilag aktív – magyarok	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Törvényhozók, államigazgatási, gazdasági, politikai vezetők	115,57	213,80	171,89	168,20
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	21,50	61,37	22,43	43,93
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	-22,54	9,02	-11,53	5,51
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	8,69	-4,61	9,20	-6,31
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	128,16	49,89	111,56	53,24
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	64,83	-10,44	43,31	-15,80
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	-21,30	-32,15	-15,93	-35,77
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	-39,47	-27,45	-27,67	22,12
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	27,61	5,90	29,31	0,26
Fegyveres szervek foglalkozásai	-48,97	-84,37	-11,48	144,16
Egyéb foglalkozások	371,43	37,50	-83,42	-93,90

Forrás: IPUMS

nak „viselkedése” a többi foglalkozási csoportban is hasonló trendek szerint alakul, egy élesebb nemi hangsúlyeltolódásra azonban még felhívjuk a figyelmet: országos szinten is és a magyarok körében is a férfiak szolgáltatói, kereskedelmi szektorba való kerülése mondhatni kétszer dinamikusabban történt, mint a nők körében (ám ettől még e réteg nagyobb a nők körében, mint a férfiak esetében).

A nemek szerinti szerkezetekben tehát megállapíthatjuk, hogy a magasabb társadalmi státust élvező (szellemi) foglalkozások egyre inkább nyitottabbak a nők számára is, a férfiak szerkezetében pedig a szakképzettség szerinti besorolás és a szakképzetlenek aránya dominál.⁷ A férfiak és nők foglalkoztatási csoportokban való részvételét tükröző táblázatban (9. táblázat) jól láthatjuk, hogy mely szakmák maradtak továbbra is férfiak által domináltaknak, és melyekben intenzívebb a nők részvétele: ahogy a fentiekből is kiderült, noha országos szinten a politikai, gazdasági vezetők körében emelkedett a nők részvétele, a szellemi foglalkozások közül még mindig ez az egyetlen, amelyben még férfifurorom tapasztalható. A többi szellemi, illetve terciér szektorhoz tartozó foglalkozásokban a nők dominanciája, míg a primér és szekunder szektorokhoz kapcsolódó foglalkozásokban a férfiak túlsúlya tapasztalható. Röviden megfogalmazva, e foglalkozási térkép olyan társadalomról árulkodik, ahol a férfiak inkább vezetők vagy iparban és mezőgazdaságban dolgozók (szak vagy szakképzetlen munkások) lehetnek, a nők pedig inkább középszintű szellemi avagy irodai munkát végeznek. Bizonyos értelemben a romániai magyarokra vonatkozó adatsorok tradicionálisabb társadalmi képet sugallnak, hiszen esetükben – a terciér szektorban legalábbis – nagyobb a férfi és női részvételek egyes foglalkozások szerinti távolsága. A magyar férfiak felülreprezentáltak a politikai, gazdasági vezetők körében, nagyobb arányban vesznek részt az értelmiségi foglalkozásokban, míg a magyar nők nagyobb arányban vesznek részt a többi terciér szektorhoz kötött foglalkozásokban az országos szintekhez képest. Szintén e hagyományos társadalomképet erősíti az is, hogy a mezőgazdasági foglalkozások területén a magyar férfiak részvétele az országos hasonló értéknél is magasabb. Igaz, hogy országos szinten a mezőgazdaságban dolgozó férfiak aránya meglehetősen dinamikusán változott (39,7 százalékról 56,3 százalékra növekedett), e tendencia kisebb mértékben ugyan (lásd 9. táblázat), ám a magyarok körében is érvényesült, és 2002-ben az agráriumban dolgozó magyarok közel kétharmada (64,4 százalék) férfi volt.

⁷ Mivel a népszámlálási adatok nem térnek ki a jövedelem mértékére, ez a megállapítás önmagában nem jelenti azt, hogy a jövedelmi viszonyok tekintetében is viszsaközönnének ilyesfajta nemi egyenlőtlenségek.

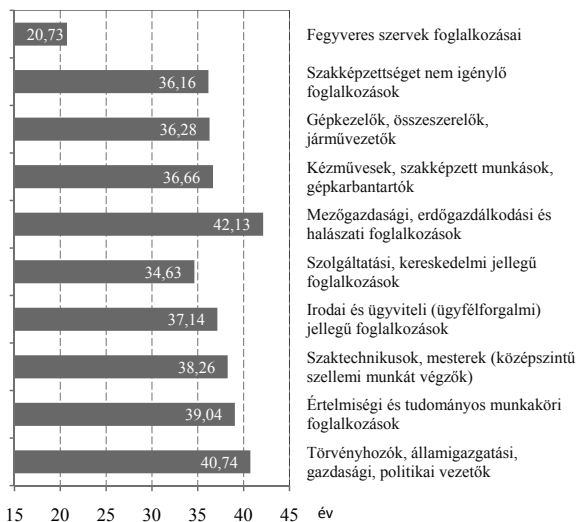
9. táblázat. Az aktív férfiak és nők részvétele az egyes foglalkozási ágakban országosan és a magyar populáció körében (1992, 2002)

ORSZÁGOSAN	1992		2002	
	férfi	nő	férfi	nő
Törvényhozók, államigazgatási, érdekképviselési vezetők, gazdasági, politikai vezetők	73,19	26,81	66,54	33,46
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	55,23	44,77	49,60	50,40
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	42,80	57,20	36,03	63,97
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	29,29	70,71	33,33	66,67
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	25,09	74,91	35,07	64,93
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	39,79	60,21	56,31	43,69
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	69,11	30,89	73,34	26,66
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	72,08	27,92	69,54	30,46
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	51,75	48,25	57,79	42,21
Fegyveres szervek foglalkozásai	98,50	1,50	99,56	0,44
Összesen	54,97	45,03	56,40	43,60
MAGYAROK KÖRÉBEN				
Törvényhozók, államigazgatási, érdekképviselési vezetők, gazdasági, politikai vezetők	70,27	29,73	69,47	30,53
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	56,43	43,57	51,13	48,87
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	37,22	62,78	32,07	67,93
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	26,27	73,73	28,29	71,71
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	21,95	78,05	26,94	73,06
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	52,87	47,13	64,46	35,54
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	68,55	31,45	73,05	26,95
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	73,12	26,88	60,47	39,53
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	52,38	47,62	57,40	42,60
Fegyveres szervek foglalkozásai	99,58	0,42	98,78	1,22
Összesen	57,67	42,33	56,40	43,60

Forrás: IPUMS

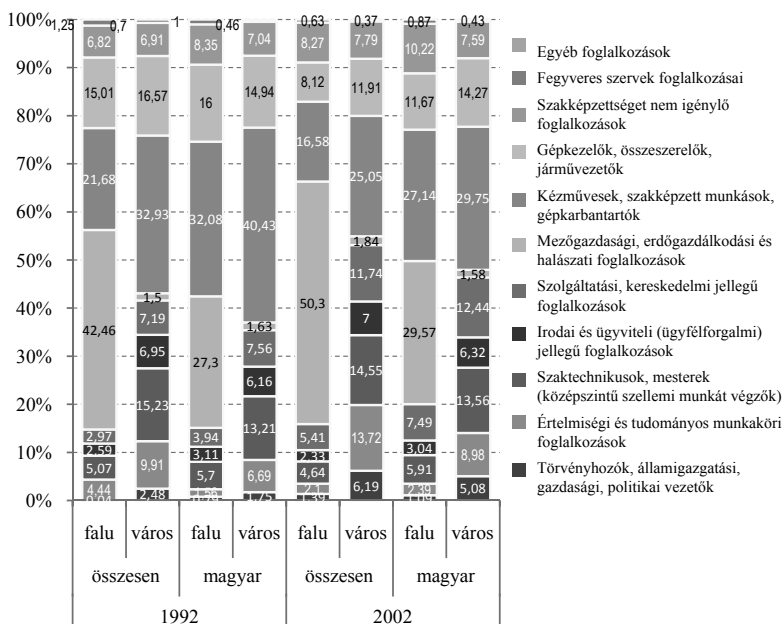
A foglalkozási csoportokat életkor szerint vizsgálva (8. ábra) szintén (statisztikailag is) szignifikáns eltéréseket tapasztalunk, és két tendenciát állapíthatunk meg: a szellemi, szolgáltatási foglalkozások, illetve a felső és középszintű réteg esetében a magasabb presztízsű foglalkozásokhoz magasabb átlagéletkor kapcsolódik, a primer mezőgazdasági szektorban pedig a legmagasabb az átlagéletkor. A munkások körében az átlagéletkor a gazdaságilag aktív országos átlagéletkora alatt helyezkedik el (37,4 év – lásd 5. táblázat), a hadseregen belül pedig a legalacsonyabb az átlagéletkor (ugyanis e foglalkozások elsősorban a fiatal férfiaknak jelentenek vonzerőt). Itt nem részletezzük, ám háttérszámításaink alapján kijelenthetjük, hogy az életkori sajátosságok a magyar aktív populáción belül is követik e trendeket. Regisztrálásra méltó eltérést a mezőgazdaságban dolgozóknál találtunk, ahol a magyarok átlagéletkora több mint egy évvel alacsonyabb az országos átlagéhoz képest.

8. ábra. Foglalkozások átlagéletkor szerint

A foglalkozási főcsoportok népességben belüli arányait település típus szerint elemezve körberajzolhatjuk a falu és város jellegzetes „arculatait”: falvakon a mezőgazdasági réteg jelenléte dominál, városokon pedig a szakképzett munkások, illetve a különféle szellemi felső és középszintű

9. ábra. Az összes és magyar aktív népesség foglalkozási főcsoportok szerinti szerkezete település típusonként – 1992, 2002

vezetők, illetve a szolgáltatások és kereskedelmi jellegű foglalkozásokat űzők. A magyarok esetében ez annyiban másabb, hogy falvakon majdnem kiegyenlítődik a mezőgazdasági és szakképzett munkások aránya. Az országos „átlagfaluhoz” képest létező különbségek 2002-ben még inkább látványosak: egyrészt országos szinten a falusi lakosság fele mezőgazdaságban tevékenykedik, míg a magyarok esetében ez csak 29,5 százalék. Másrészt a szakképzett munkások aránya országos szinten 21,6 százalékponttól lecsökkent 16,5 százalékpontra, míg a magyarok esetében 32 százalékponttól mintegy 27 százalékra esett vissza: míg előbbi esetben ez 23 százalékos csökkenést jelent, a magyarok esetében csak 15 százalékos. (lásd 10. táblázat) Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy a magyar falusi aktív népesség kevésbé kötődik kizárólagosan a mezőgazdasághoz, mint az országos falusi népesség, hiszen a magyar falusiak körében számotvető szakképzett réteg „élte túl” a két népszámlálás közötti időszakot.

Az egyes foglalkozási rétegek szerkezetén belüli arányainak változását követve megállapíthatjuk, hogy míg az értelmiségi és tudományos foglalkozások átalakulása közel hasonló trendeket mutat az összes és magyar aktívak között, addig a gazdasági és politikai felsővezetők körében a városi magyar aktívak messzemenően sikerként könyvelhetik el a tárgyalt 10 éves időszakot: a városi magyarok körében szinte megháromszorozódott (azaz 189,9 százalékkal növekedett) a felsővezetők aránya. A városi magyarok e tekintetben mondhatni nagy hátrányokat dolgoztak le 10 év alatt, azonban e réteg az országos adatokhoz képest még mindig alulmarad (5 százalék a magyarok esetében és 6,1 százalék országos szinten).

10. táblázat. A foglalkozási szerkezet arányainak változása az összes és a magyar aktív népesség körében település típusok szerint (1992=100%)

	Összesen		Magyar	
	<i>falu</i>	<i>város</i>	<i>falu</i>	<i>város</i>
Törvényhozók, államigazgatási, gazdasági, politikai vezetők	118,52	149,73	131,46	189,94
Értelmiségi és tudományos munkaköri foglalkozások	48,53	38,44	52,77	34,26
Szaktechnikusok, mesterek (középszintű szellemi munkát végzők)	-8,41	-4,46	3,51	2,66
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	-9,84	0,69	-2,26	2,56
Szolgáltatási, kereskedelmi jellegű foglalkozások	82,02	63,22	90,18	64,59
Mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati foglalkozások	18,46	22,72	8,31	-3,10
Kézművesek, szakképzett munkások, gépkarbantartók	-23,54	-23,93	-15,40	-26,43
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	-45,87	-28,13	-27,07	-4,47
Szakképzettséget nem igénylő foglalkozások	21,18	13,80	22,37	7,89
Fegyveres szervek foglalkozásai	-49,13	-47,13	-20,30	-5,80

Vizsgáljuk meg a foglalkozás szerinti szerkezetet megyei bontásban is. Ezúttal csak a magyar populációra koncentrálunk, ám egy-két megye és foglalkozás adatait részletesebben is megvizsgáljuk. A főbb változások szemléltetése céljából egységes diagramot készítettünk (10. ábra), a foglalkozási szerkezet megyei szintű konfigurációit pedig a 11. és 12. táblázat tartalmazza.

1992-ben a politikai, gazdasági vezetők rétege a magyar aktívak között a két székelyföldi (Hargita és Kovászna megyékben), illetve néhány – a magyarság szempontjából szórványnak tekinthető megyében (Fehér, Arad, Temes megyékben) átlag fölötti volt, míg jelentős magyar létszámmal rendelkező, ám etnikailag vegyes megyékben (Maros, Kolozs, Szatmár, Bihar, Brassó) e réteg átlag (1,3 százalék) alatt volt. Az értelmiségi, tudományos réteg logikus módon néhány, nagyobb, egyetemi központokkal rendelkező megyében (Kolozs, Temes, Hunyad, Brassó) átlag fölötti, míg például a két tömbmagyar megyében átlag alatti volt. Arad, Bihar és Maros megyék e tekintetben átlagos értékeket mutatnak. A középszintű vezetők rétege a Székelyföldön és Máramarosban a legmagasabb, az „irodista” mondhatni hasonló arányt képviselnek az egyes megyékben, míg a szolgáltatásban és kereskedelemben dolgozók aránya Kovászna és Brassó megyékben a legmagasabbak. A mezőgazdasági réteg értelemszerűen a földrajzi, domborzati viszonyoktól is függ, így nem véletlen, hogy a magyarok körében e réteg Bihar, Beszterce-Naszód, Szatmár és Szilágy megyékben a legmarkánsabb, míg az ipari, bányaiipari centrumokkal rendelkező Brassó, Szeben, Hunyad, Krassó-Szörény és Máramaros megyékben a legalacsonyabb.

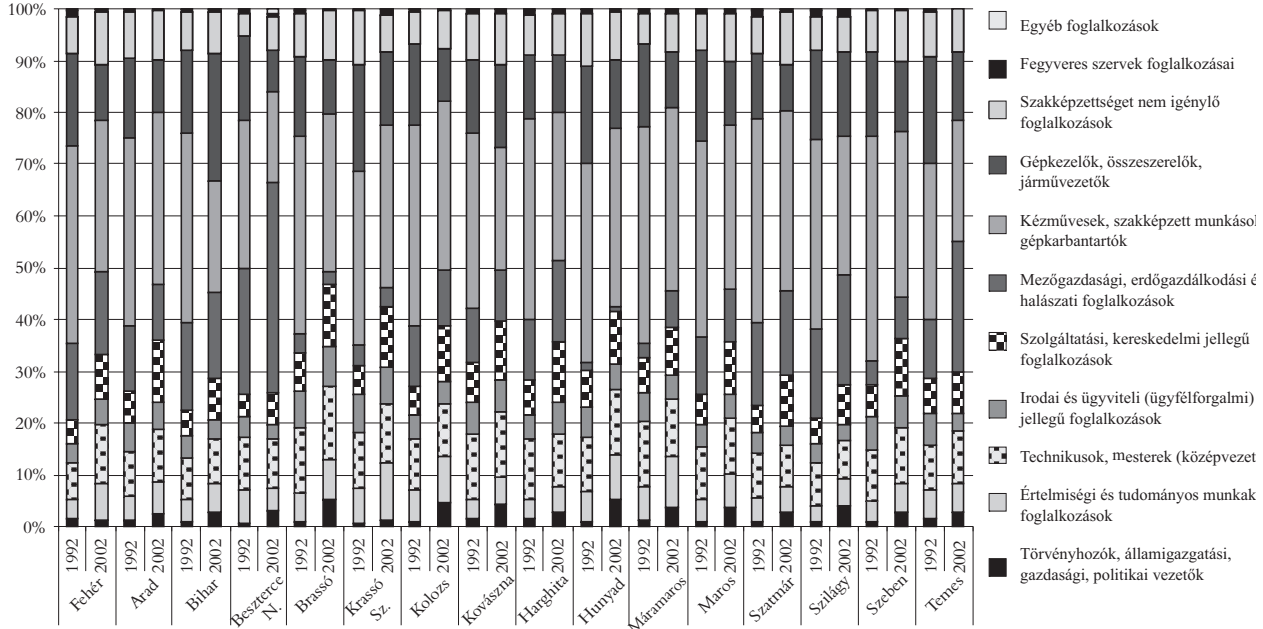
Már a korábbiakban is szó volt arról, hogy 1992–2002 között az egyik meghatározó változás a politikai, gazdasági vezetők arányának megugrása, ez a magyar aktívak körében leglátványosabban Kolozs, illetve Hunyad és Brassó megyékben zajlott le. Előbbi esetében vélhetően a magyar politikai elit Kolozsvárra való tömörülésével, utóbbi pedig az ipar jelenlétével, és az ehhez kapcsolódó privatizációban való részvétellel magyarázható. Hargita megye e rétege egyrészt az országos szint alatt helyezkedik el, illetve az 1992–2002-es időszakban itt kevésbé volt dinamikus e réteg megerősödése. Ebben nyilván közrejátszott az is, hogy e megye e tekintetben 1992-ben még élharcos volt, ám 2002-re strukturális előnyét elvesztette. Az értelmiségi réteg aránya 2002-ben azokban a szórvány megyékben volt a legmagasabb, ahol a mezőgazdasági rétege a legalacsonyabb (Krassó, Hunyad, Brassó, Máramaros). A tömb magyar

régióban (Hargita, Kovászna) valamint Szatmár és Bihar megyékben az értelmiségi foglalkozást folytató magyarok aránya a legalacsonyabb. Kolozs és Maros megyékben az értelmiségi, tudományos réteg 2–3 százalékponttal emelkedett, ám fontos látni azt is, hogy míg Kolozs megye e tekintetben 1992-ben jóval átlag fölötti volt, Maros megye pedig átlag alatti, utóbbi részben behozta strukturális hátrányát, és 2002-re átlag fölötti értéket ért el.

Egy másik lényeges változás 1992–2022 között a kereskedelmi, szolgáltatásban dolgozó réteg megerősödése, ez pedig Kolozs, Hargita, Krassó-Szörény és Arad megyékben volt jóval átlag fölötti. A változások másik fontos iránya a mezőgazdasági foglalkozások emelkedése és a szakképzettek arányának csökkenése. A mezőgazdasági foglalkozások esetében a leglátványosabb változást Temes és Beszterce-Naszód megyékben regisztrálhatjuk, kisebb mértékű, ám pozitív irányú változást tapasztalhatunk Hargita, Máramaros és Szeben megyében is. Tekintve, hogy a gazdaságilag aktív magyarok mintegy egyötöde Hargita megyében él, az itt regisztrált mezőgazdasági növekedés jelentősnek tekinthető. A szakképzett munkások visszaesése Bihar megyében a legnagyobb (15,25 százalékpontú csökkenés), ám ugyanakkor – Kovászna megyét leszámítva – csak itt növekedett meg a gépkezelők, összeszerelők aránya.

A foglalkozás szerinti besorolás adatait azonban nem csak megyei szerkezetben vizsgálhatjuk, hanem azt is megnézhetjük, az egyes foglalkozási főcsoportok hogyan oszlanak meg a megyék között. (13. és 14. táblázat) A gazdaságilag aktív magyarok aránya 1992–2002 között Hargita megyében mintegy 3 százalékponttal, viszonylag nagyobb mértékben, Kovászna és Beszterce-Naszód megyékben pedig kisebb mértékben emelkedett, az összes többi erdélyi megyében viszont csökkent. Míg 1992-ben az összes magyar aktív populáció 18 százaléka élt Hargita megyében, addig 2002-ben már 21 százalékuk. A politikai, gazdasági elit aránya Kolozs megyében ugrott meg (7,1 százalékról 11,2 százalékra), míg Hargita megye „részeseése” nagyfokú csökkenést mutat: 23,6 százalékról 2002-re 18,33 százalékra. Ennek ellenére azonban továbbra is ez a megye vezet e rétegen belüli listát, öt követi Maros és Kovászna megye, majd pedig Kolozs. A politikai, gazdasági elit mintegy 70 százalékát gyakorlatilag 5 megye (az eddig említett 4 és Bihar megye) adja, a fennmaradó harminc százalék a többi 11 erdélyi megye között oszlik meg. Érdemes továbbá megfigyelni a gazdasági, politikai elit közötti arányok ingadozását is: 1992-ben Kovászna megye valamivel magasabb

10. ábra. A gazdaságilag aktív magyarok foglalkozási főcsoportok szerinti szerkezete az erdélyi megyékben – 1992, 2002

arányt produkált, mint Maros megye, illetve Maros és Kolozs megye összesen nem tette ki a Hargita megyeiek arányát. 2002-re a helyzet abban is megváltozott, hogy a Maros megyei elit egyértelműen „megelőzte” Kovásznát, és nagyon megközelíti a listavezető Hargita megyét, akitől csak kevesebb, mint 3 százalék választja el. Ugyanakkor Kolozs megye is „feljött”, és szintén nagyon megközelíti a gyakorlatilag stagnáló Kovászna megyét. Úgy is fogalmazhatnánk, az elit foglalkozások aránya szintjén Hargita és Kovászna megyék relatív vesztesek lettek, míg Kolozs és Maros megyék dinamikusabban fejlődtek.

Az értelmiségi és tudományos foglalkozások listáját Hargita, Maros, Kolozs és Bihar megyék vezetik 2002-ben, a vizsgált 10 év viszonylatában pedig ugyancsak Hargita megye aránya regisztrálta a relatív legnagyobb – ám kis mértékű – pozitív irányú változást az értelmiségi foglalkozások körében. Noha a magyar aktívak körében az irodai alkalmazottak 1992–2002 között mondhatni stagnált, fontos megjegyezni, hogy Hargita megye aránya e vonatkozásban szintén nagy mértékben növekedett: 1992-ben e réteg alkalmazottainak mindössze 18 százaléka élt Hargita megyében, 2002-ben pedig már egynegyedük. Ez impliciten azt is jelenti, más, főleg szórvány és vegyes lakosságú megyékben csökkent a magyar irodai alkalmazottak aránya. A szolgáltatások szintjén újra Hargita megye nagyfokú növekedését (5,1 százalékpont) regisztrálhatjuk, míg a közeli szintén magyar többségű Kovászna megye e foglalkozások arányának csökkenését, Maros megye pedig nagyon enyhe növekedését mutatja. A mezőgazdasági foglalkozásokat űző romániai magyarok mintegy 23,7 százaléka 2002-ben Hargita megyében él, ami szintén növekedést jelent az 1992-es év 17,7 százalékához képest. Mindezt tehát úgy értelmezhetjük, hogy miközben országos (Erdély) szinten a Hargita megyei politikai, gazdasági vezetők vezető szerepe csökkent a magyarok körében, a megye gazdaságilag aktív lakói a különféle foglalkozásokban egyre nagyobb arányát teszik ki az erdélyi magyar populációnak. Ez érvényes ugyanakkor a szakképzettlenek arányára is, e réteg mintegy ötöde szintén ezekből a székelyföldi megyékből származik.

A három székelyföldi megye (Hargita, Kovászna, Maros) az összes erdélyi magyar aktív foglalkoztatott közel felét kiteszik. Ha e megyék adatait etnikai (román, magyar) bontásban is megvizsgáljuk (lásd *15. táblázat*), láthatjuk, hogy Kovászna megyében a törvényhozói, vezetői réteg enyhe mértékben felülreprezentált a magyarok esetében, míg az értelmiségi foglalkozások terén a magyarok enyhén alulreprezentáltak. Látható

az is, hogy a román népesség felülreprezentáltsága 10 év alatt növekedett. A magyarok alulreprezentáltsága leginkább a mezőgazdasághoz köthető foglalkozásokban jelentős: míg megyei szinten a román aktívak mintegy 26 százalékot tesznek ki, a mezőgazdaságban dolgozók közel fele 2002-ben román etnikumú.

Kisebb mértékben, ám Hargita megyében is tetten érhető az értelmiségi és irodai foglalkozások visszaesése a magyarok körében, a mezőgazdasági foglalkozások azonban nem mutatnak csökkenő tendenciát, a magyarok ugyanis foglalkoztatási arányuknak megfelelő mértékben vesznek részt e területen. Hargita megyében a magyarok a kézművesek, szakképzettek esetében a leginkább felülreprezentáltak.

Maros megyében 1992-ben és 2002-ben is magasabb a román aktív aránya, mint a magyaroké. Mivel a két etnikum aránya közti különbség nem oly magas, mint a másik két elemzett székely megyében, az etnikai alapú foglalkozási pozícióharc élesebben felmerülhet. A törvényhozói, vezetői rétegben a vizsgált 10 év alatt mintegy 6 százalékpontot behoztak lemaradásukból a magyarok, ám így is a románok felülreprezentáltak. A lemaradás ledolgozásához azonban az is hozzájárult, hogy ezekben a megyében miközben növekedett e réteg magyarjainak aránya, csökkent az összes aktív aránya: 1992-ben a megyei mintegy 40 százalékos foglalkoztatási arányhoz képest 27 százalékos volt a magyarok aránya, 2002-re viszont a megyei 38 százalékhöz képest 33 százalékos volt a magyarok jelenléte. E jelenséggel párhuzamosan azonban – akárcsak Kovászna megyében – itt is megállapítható a magyar értelmiségiek arányának csökkenése. A magyarok Hargita megyéhez hasonlóan itt is leginkább a kézművesek és szakképzettek esetében felülreprezentáltak.

11. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok foglalkozási főcsoportok szerinti szerkezete az erdélyi megyékben – 1992

1992	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krassó	Kolozs
Törvényhozók, vezetők	1,68	1,49	1,08	0,80	1,13	0,84	1,04
Értelmiségi, tud.	3,66	4,46	4,07	6,27	5,37	6,74	6,09
Technikusok, mesterek	6,82	8,84	8,22	10,26	12,78	10,67	9,64
Irodai	3,76	5,36	4,23	3,76	6,73	7,30	4,90
Szolgáltatás, kereskedelem	4,65	5,87	4,99	4,33	7,82	5,62	5,40
Mezőgazdaság	14,84	12,71	16,77	24,63	3,42	3,93	11,76
Kézművesek, szakképzettek	38,28	36,35	36,67	28,51	37,96	33,71	38,88
Gépkezelők, összeszerelők	17,71	15,52	15,95	16,31	15,63	20,51	15,61
Szakképzettlenek	7,22	8,89	7,33	4,45	8,38	10,39	6,02
Hadsereg	1,19	0,47	0,54	0,57	0,60		0,54
Egyéb foglalkozások	0,20	0,04	0,13	0,11	0,19	0,28	0,12
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: IPUMS

12. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok foglalkozási főcsoportok szerinti szerkezete az erdélyi megyékben – 2002

2002	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krassó	Kolozs
Törvényhozók, vezetők	1,23	2,45	2,89	3,19	5,42	1,48	4,75
Értelmiségi, tud.	7,26	6,33	5,55	4,29	7,63	10,84	8,93
Technikusok, mesterek	11,23	10,04	8,44	9,69	14,11	11,33	9,95
Irodai	4,93	5,50	3,76	2,58	7,53	7,39	4,41
Szolgáltatás, kereskedelem	8,77	11,83	8,24	6,01	12,11	11,33	10,86
Mezőgazdaság	15,75	10,69	16,44	40,86	2,47	3,94	10,65
Kézművesek, szakképzettek	29,32	32,97	21,41	17,30	30,32	31,53	32,74
Gépkezelők, összeszerelők	10,68	10,45	24,46	8,22	10,68	13,79	10,22
Szakképzettlenek	10,27	9,38	8,15	6,63	9,42	7,39	7,34
Hadsereg	0,55	0,36	0,66	0,49	0,32	0,99	0,16
Egyéb foglalkozások				0,74			
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: IPUMS

13. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok erdélyi megyék szerinti eloszlása foglalkozási főcsoportonként – 1992

1992	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krássó	Kolozs
Törvényhozók, vezetők	1,96	4,04	9,46	0,81	3,46	0,35	7,15
Értelmiségi, tud.	1,25	3,56	10,44	1,87	4,85	0,81	12,34
Technikusok, mesterek	1,04	3,15	9,39	1,36	5,14	0,57	8,71
Irodai	1,18	3,92	9,96	1,03	5,57	0,81	9,12
Szolgáltatás, kereskedelem	1,18	3,48	9,50	0,96	5,24	0,50	8,14
Mezőgazdaság	1,93	3,85	16,33	2,78	1,17	0,18	9,06
Kézművesek, szakképzettek	1,59	3,51	11,39	1,03	4,15	0,49	9,55
Gépkezelők, összeszerelők	1,78	3,63	11,99	1,42	4,14	0,73	9,28
Szakképzetlenek	1,48	4,23	11,21	0,79	4,51	0,75	7,28
Hadsereg	2,56	2,35	8,74	1,07	3,41		6,82
Összesen	1,55	3,60	11,58	1,34	4,08	0,55	9,16

Forrás: IPUMS

14. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok erdélyi megyék szerinti eloszlása foglalkozási főcsoportonként – 2002

2002	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krássó	Kolozs
Törvényhozók, vezetők	0,49	2,21	9,22	1,40	5,55	0,16	11,27
Értelmiségi, tud.	1,70	3,40	10,53	1,12	4,65	0,71	12,62
Technikusok, mesterek	1,54	3,16	9,39	1,49	5,04	0,43	8,24
Irodai	1,41	3,60	8,69	0,82	5,60	0,59	7,59
Szolgáltatás, kereskedelem	1,19	3,69	9,06	0,91	4,28	0,43	8,90
Mezőgazdaság	1,63	2,53	13,74	4,71	0,66	0,11	6,63
Kézművesek, szakképzettek	1,43	3,68	8,45	0,94	3,85	0,43	9,62
Gépkezelők, összeszerelők	1,13	2,54	21,02	0,97	2,95	0,41	6,54
Szakképzetlenek	1,64	3,44	10,56	1,18	3,92	0,33	7,08
Hadsereg	1,23	1,85	12,04	1,23	1,85	0,62	2,16
Összesen	1,40	3,22	11,36	1,57	3,65	0,39	8,46

Forrás: IPUMS

<i>Kovászna</i>	<i>Hargita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
13,84	23,64	1,73	3,58	12,23	7,96	3,46	1,15	5,19	100
9,02	15,29	2,88	5,02	15,09	9,16	2,54	1,02	4,85	100
13,46	20,07	2,37	4,42	15,26	7,28	3,01	1,29	3,46	100
12,73	18,20	2,64	3,73	13,78	7,59	3,08	1,59	5,07	100
14,41	19,32	2,70	4,01	14,36	7,38	3,00	1,36	4,46	100
9,47	17,74	0,31	0,76	14,36	12,03	5,62	0,49	3,92	100
9,81	18,72	2,34	3,97	15,54	9,43	3,73	1,48	3,28	100
10,04	14,60	2,77	3,63	17,62	7,23	4,34	1,36	5,43	100
12,97	18,41	3,03	2,81	14,55	8,68	3,30	1,31	4,69	100
9,17	22,81	2,56	3,41	14,71	13,65	5,54	0,43	2,77	100
10,85	18,04	2,27	3,52	15,38	8,92	3,82	1,28	4,06	100

<i>Kovászna</i>	<i>Hargita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
13,80	18,33	2,37	3,18	15,85	7,44	4,42	0,81	3,50	100
9,53	16,85	2,15	4,98	16,08	7,64	3,34	0,90	3,79	100
14,19	20,93	1,94	3,35	15,06	7,30	2,90	1,04	3,99	100
14,05	25,28	1,57	2,94	13,93	7,12	2,62	1,14	3,05	100
12,49	24,49	1,49	2,66	14,57	8,78	2,79	1,06	3,20	100
8,03	23,75	0,11	1,60	11,17	11,01	6,12	0,57	7,62	100
9,43	21,05	1,84	3,75	16,23	11,23	3,63	1,07	3,35	100
13,42	17,47	1,58	2,40	13,36	6,24	4,85	1,00	4,11	100
13,11	19,75	1,62	2,72	15,87	10,61	3,18	1,10	3,90	100
14,81	26,23	1,23	3,40	16,05	8,64	7,72	0,31	0,62	100
11,31	21,06	1,55	3,05	14,70	9,26	3,92	0,97	4,13	100

15. táblázat. A gazdaságilag aktív románok és magyarok aránya az egyes foglalkozási főcsoportokban Kovászna, Hargita és Maros megyékben – 1992, 2002.

Foglalkozási főcsoportok	Kovászna megye				Hargita megye				Maros megye			
	1992		2002		1992		2002		1992		2002	
	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar
Törvényhozók, vezetők	21,3	77,4	23,2	75,1	15,8	83,0	16,3	82,9	71,6	27,1	64,2	33,1
Értelmiségi, tud.	30,2	68,6	33,4	65,7	16,7	82,9	20,7	78,8	63,5	35,9	66,4	32,6
Technikusok, mesterek	22,3	77,3	21,3	78,7	16,0	83,8	13,3	86,5	61,8	36,9	65,3	34,3
Irodai	20,8	78,8	26,9	73,1	16,6	83,1	23,2	76,7	63,1	35,6	65,5	34,0
Szolgáltatás, kereskedelem	18,4	81,1	26,5	72,9	13,9	84,4	15,3	84,3	59,6	39,2	59,8	38,8
Mezőgazdaság	33,7	65,3	42,7	55,5	18,7	80,9	16,6	83,2	62,1	31,6	59,7	33,6
Kézművesek, szakképzettek	22,9	76,4	23,8	76,0	12,6	86,8	9,8	89,5	48,3	48,3	52,1	45,1
Gépkezelők, összeszerelők	22,5	77,0	20,8	78,9	15,7	83,9	16,7	82,7	57,1	39,8	60,8	36,8
Szakképzettlenek	27,1	68,9	27,2	70,0	13,2	82,8	17,0	81,5	50,4	37,8	49,4	39,0
Fegyveres szervek foglalkozásai	38,6	61,4	27,9	70,6	22,5	77,5	15,8	84,2	62,1	32,7	61,0	36,9
Ismeretlen	27,3	72,7			12,0	84,0		100,0	54,2	33,3	33,3	33,3
Összesen	24,4	74,6	26,8	72,3	14,8	84,4	14,9	84,5	56,1	40,1	58,5	38,1

Forrás: IPUMS

Az aktív populáció nemzetgazdasági ágazatonként

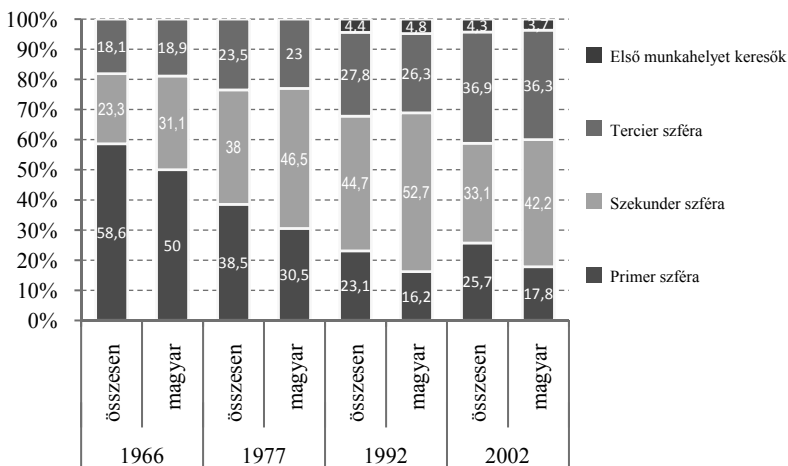
Az aktív populációt nemzetgazdasági ágazatonként is elemezhetjük. Az 1992-es és 2002-es évek adatsorai közötti összehasonlítás megbízhatósága kapcsán azonban újra szót kell ejtenünk a gazdasági aktívak fogalmáról. A gazdaságilag aktívak számát a 14 év fölötti és nyugdíjkorhatár alatti foglalkoztatottak, illetve a más munkahelyet kereső, valamint első munkahelyüket kereső populáció teszi ki. A nemzetgazdasági ágazat szerinti idősoros összehasonlítást egyrészt az is nehezíti, hogy bizonyos ágazati besorolások a két népszámlálás során másképpen szerepelnek, másrészt pedig az is, hogy az aktívak külön csoportjaira vonatkozó hivatalos adatok etnikumok szerint nem egyformán állnak rendelkezésünkre a két referencia évben. Míg 1992-e vonatkozóan az összes magyar aktívakra vonatkozóan rendelkezünk adatokkal, 2002-re csak a foglalkoztatottakra és az első munkahelyet keresőkre van hivatalos adatsorunk. Magyarán: az 1992-es magyarokra vonatkozó adatok tartalmazzák a külön meg nem jelenő munkanélküliek ágazati adatait, 2002-ben viszont nem tudjuk a munkanélküliek ágazati besorolását, csak a foglalkoztatottakét.

A helyzetet még tovább bonyolítja az is, hogy a hivatalos népszámlálási adatsorok sem egyeznek teljes mértékben. Például 2002-re vonatkozóan az összes aktívak számát egy helyütt 8.750.198-ra teszik, más helyen pedig mintegy százezerrel magasabb számot használnak: 8.851.831.⁸ Az 1992-es gazdaságilag aktívak száma és nemzetgazdasági ágazatok szerinti aránya sem egyezik a népszámlálási adatok, illetve az 1996 vagy 1997-es román statisztikai évkönyvekben az 1992-re vonatkozó adatsoraiban. Ez talán érthető is lehet(ne), hiszen a statisztikai évkönyv adatai nem minden esetben a népszámlálási adatokra épülnek, ám ha a nemzetgazdasági ágazatok szerinti arányokat tekintjük, helyenként komoly eltérések tapasztalhatók. Például a mezőgazdaságban dolgozók aránya az aktív populáción belül a népszámlálás szerint 1992-ben 22,2 százalék, míg a statisztikai évkönyv szerint 32,1 százalék, a feldolgozóiparban pedig előbbi forrás szerint 34,4 százalék, míg utóbbi szerint 27 százalék dolgozik.

⁸ Mindkét adat hivatalos forrásból, a román Országos Statisztikai Hivatal (INS) honlapjáról származik. Előbbi adatot lásd: [http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol2/tabele/t48\(702-719\).pdf](http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol2/tabele/t48(702-719).pdf), utóbbi adatot pedig ugyanazon honlap egy másik összesítésében: <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol2/tabele/t1.pdf>. Tanulmányunk korábbi részeiben mi az utóbbi adatot használtuk.

Ezen bizonytalanságok tudomásul vétele mellett igyekszünk néhány hivatalos adatot is ismertetni, majd pedig az idősoros, magyarokra vonatkozó más jellemzők szerinti részletesebb elemzéshez újra használni fogjuk a két népszámlálás adatbázisait (IPUMS). Egyszer azonban vessünk egy pillantást a romániai aktív és a magyar származású aktív népesség közel egyenlő éves alakulására a főbb gazdasági szektorok szerint (11. ábra).

11. ábra. Az összes és a magyar populáció nemzetgazdasági szférák szerinti arányai 1966–2002 között (%).

Forrás: Varga 1998, INS

1966 és 2002 között (nem utolsó sorban a szocialista iparosítás és modernizáció következtében) a mezőgazdaság nagyfokú csökkenését, illetve az ipari ágazatok térhódítását tapasztalhatjuk. E két szféra arányai azonban eltéréseket mutatnak a teljes népesség és a magyarok között: előbbi szféra (a mezőgazdaság) kisebb, míg utóbbi rendszerint nagyobb mértékben volt jellemző a gazdaságilag aktív magyarokra, mint az országos szintű aktív populációjára. Ezek a különbségek megőrződtek 2002-re is, annak ellenére, hogy a 2002-es népszámlálás éve bizonyos értelemben fordulópontra fordult: megállt a primer szféra több évtizede tartó

összezsugorodása, és ezzel párhuzamosan a szekunder szféra viszonylag nagy arányú csökkenését, illetve a terciér szféra új lendületét tapasztalhatjuk. Az adatok szerint a terciér szféra kiterjedése nem mutat lényegesebb eltéréseket országos szinten és a magyar populáció szintjén.

16. táblázat. Az aktív népesség nemzetgazdasági ágazonként 1992, 2002 (%)

	Összes aktívak aránya		Különbség 2002–1992 között
	1992	2002	1992=100%
Mezőgazdaság	22,25	25,65	15,26
Erdőgazdaság*	0,84	0,07	-91,53
Bányaipar	2,88	1,87	-35,07
Feldolgozó ipar	34,44	23,08	-32,99
Energetika	1,83	2,21	20,93
Építőipar	5,57	5,93	6,53
Kereskedelem	4,78	10,04	109,95
Szálloda, vendéglátás	1,78	1,55	-13,05
Szállítás, raktározás, távközlés	6,06	5,03	-16,92
Bank, pénzügy	0,55	0,93	69,45
Közigazgatás	3,07	5,50	79,21
Ingatlankezeletés és más szolgáltatások	0,10	2,49	2387,72
Kutatás–fejlesztés, informatika**	2,28	–	
Oktatás	3,67	4,58	24,92
Egészségügy, szociális munka	3,11	4,01	28,82
Egyéb	2,40	2,71	13,06
Első munkahelyet keresők	4,40	4,34	-1,27
Összesen	100	100	0,00
Összesen – szám szerint	10 465 544	8 851 831	-15,42

* ide soroltuk a kis számú halászattal foglalkozókat is

** ez a kategória 2002-ben nem szerepelt

17. táblázat. Az aktív magyar népesség nemzetgazdasági ágazonként 1992, 2002

	Szám szerint		Százalékban		Különbség 2002–1992 között	
	1992*	2002*	1992*	2002*	szám szerint	%-ban (1992= 100%)
Mezőgazdaság	106 068	85 509	15,18	17,09	-20 559	12,58
Erdőgazdaság**	7 076	3 529	1,01	0,71	-3 547	-29,70
Bányaiipar	21 923	8 657	3,14	1,73	-13 266	-44,90
Feldolgozó ipar	297 028	161 835	42,51	32,35	-135 193	-23,90
Energetika	11 787	10 125	1,69	2,02	-1 662	19,53
Építőipar	37 512	30 457	5,37	6,09	-7 055	13,41
Kereskedelem	37 968	59 203	5,43	11,83	21 235	117,86
Szálloda, vendéglátás	12 699	9 060	1,82	1,81	-3 639	-0,55
Szállítás, raktározás, távközlés	33 746	20 210	4,83	4,04	-13 536	-16,36
Bank, pénzügy	3 965	3 843	0,57	0,77	-122	35,09
Közigazgatás	11 996	16 205	1,72	3,24	4 209	88,37
Ingatlankezeskedelem és más szolgáltatások	518	8 819	0,07	1,76	8 301	2414,29
Kutatás-fejlesztés, informatika***	10 143	–	1,45	–	–	–
Oktatás	26 757	27 513	3,83	5,50	756	43,60
Egészségügy, szociális munka	24 398	22 296	3,49	4,46	-2 102	27,79
Egyéb	21 813	14 731	3,12	2,94	-7 082	-5,77
Első munkahelyet keresők	33 401	18 321	4,78	3,66	-15 080	-23,43
ÖSSZESEN	698 798	500 313	100	100	198 485	

* Az 1992-es adatok az összes aktívra vonatkoznak, a 2002-es adatok nem tartalmazzák a mintegy 43 007 „más munkahelyet kereső munkanélküli” ágazati besorolását, csak a foglalkoztatottak és első munkahelyüket kereső aktívakra térnek ki.

** Ide soroltuk a kis számú halázzattal foglalkozókat is.

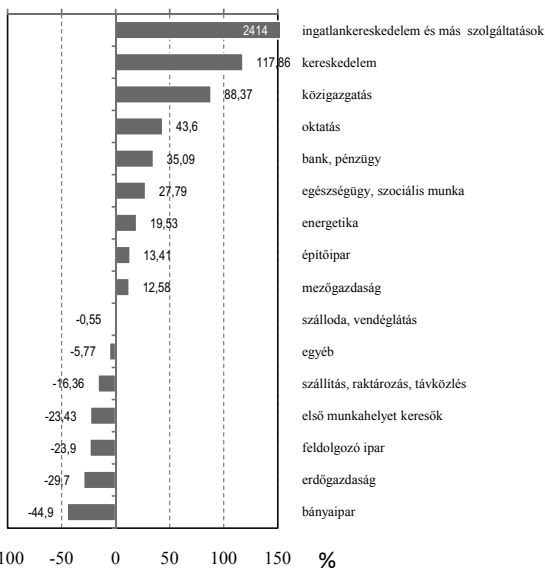
*** Ez a kategória 2002-ben nem szerepelt.

Forrás: 1992 – Varga 1998; 2002 – INS

Az 16. és 17. táblázatokban részletesebb, nemzetgazdasági bontásban is láthatjuk az elmúlt két népszámlálás közötti változásokat. A primer szektoron belül látható, hogy az erdőgazdaság aránya csökkent, míg a mezőgazdaságé növekedett, az ipari ágazatokon belül az energetika és az építőipar részaránya növekedett, a bányaiipar és feldolgozóipar részleges csökkenése mellett, a terciér szektor megerősödése pedig a kereskedelem (a 90-es évek elején lezajlott lakásprivatizáció következtében az ingatlankereskedelem is), közigazgatás és banki szféra kibontakozásának tudható be.

A gazdaságilag aktív magyar lakosság körében abszolút értékben a kereskedelemben, közigazgatásban tevékenykedők, valamint az ingatlankereskedelemmel és más szolgáltatásban dolgozók száma növekedett. A gazdaságilag aktívak szerkezetén belül azonban nem csak e területek aránya, hanem az oktatás, egészségügy, energetika, építőipar, a banki szféra és mezőgazdaság aránya is növekedett. Ez azt jelenti, hogy a gazdaságilag aktívak 1992–2002 közötti mintegy 28 százalékos csökkenése ellenére, ezek az ágazatok a magyar populáción belül megerősödtek, míg például a szállításban, feldolgozó iparban, erdőgazdaságban és bányaiiparban dolgozók aránya csökkent. (12. ábra)

12. ábra. Az aktív magyar népesség arányának változása 1992 és 2002 között, nemzetgazdasági ágazatonként

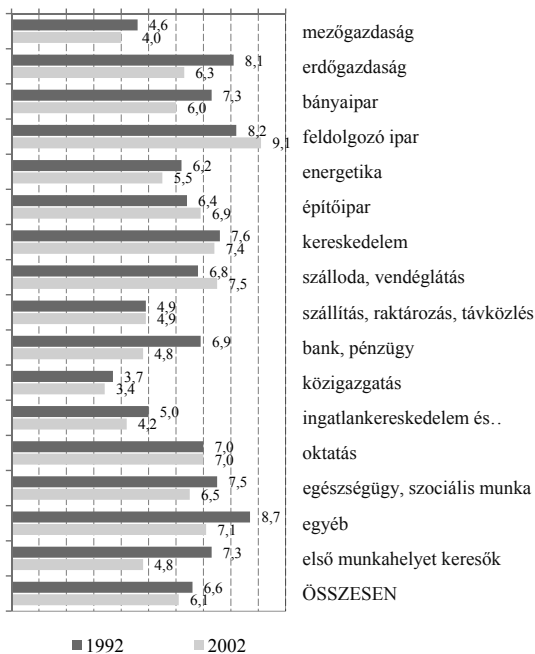

Ha a magyarok részarányát az egyes nemzetgazdasági ágazatok szerint vizsgáljuk (13. ábra), megállapíthatjuk, a foglalkoztatott magyarok korábban is kedvező munkaerő pozíciói a feldolgozó iparban tovább erősödtek, illetve néhány tercier szektorban, mint például a kereskedelem, szálloda, vendéglátás vagy oktatás továbbra is átlag fölötti értékeket mutatnak. A primer szektorban látványosabb csökkenést az erdőgazdaság területén tapasztalhatunk, ugyanis itt az 1992-es átlag fölötti részarány lecsökkent átlag körül értékre, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya pedig a korábbi alacsonyabb színtről még kisebb értékre esett vissza (3,97%). Az iparágak közül az említett feldolgozóipari részesedés emelkedése mellett az építőiparban dolgozó magyarok aránya emelkedett, az energetika területén dolgozók reprezentáltsága pedig csökkent 1992-höz képest. A tercier szektorban a banki szférában tevékenykedők aránya csökkent a leginkább, ám az országos adatokhoz képest a közigazgatásban valamint az egészségügyben dolgozók aránya is csökkenő trendet mutat. A banki szférában kimutatott alacsonyabb érték azt jelzi, hogy a vizsgált 10 év alatt fejlődésnek indult és konszolidálódó román bankrendszerben a magyarok kisebb mértékben vesznek részt. A közigazgatásban a magyarok reprezentáltsága továbbra is alacsony, ami mintegy jelzi, hogy a helyi önkormányzatokban és országos testületekben való részvétel nem követi a magyarok országos foglalkoztatási szintjét. Ennek magyarázata vélhetően az, hogy a vegyes etnikumú településeken, avagy a szórványban a magyarok nem tudnak részarányuknak megfelelően jelen lenni a közigazgatásban, és ez mintegy „leviszi” az átlagot. Az egészségügyben való magyar reprezentáltság tíz év alatt közel 1 százalékponttal csökkent, aminek magyarázata – többek között – e szakmán belül tapasztalható nagyobb kivándorlási hajlandóság lehet. A tercier szektor vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy a két nagyobb állami szférában, mint az oktatás és egészségügy, a magyarok átlag fölött képviseltek, míg a magasabb presztízsű piaci alapú szolgáltatások szintjén átlag alatti szintet érnek el.

A gazdaságilag aktívak nemi vonatkozásait vizsgálva (18. táblázat) megállapíthatjuk, hogy a férfiak körében a mezőgazdasági ágazat a két népszámlálás alatt egyre nagyobb teret hódít, 2002-ben pedig az összes mezőgazdaságban tevékenykedő több mint fele a férfiak közül került ki. A magyarok esetében a férfiak aránya pedig magasabb, mint az országos szint, ugyanakkor e primer szektor – mint már említettük korábban is – kevésbé jellemző a magyarokra, mint az országos aktívakra. A feldolgozó iparban fordított helyzet tapasztalható, ez az ágazat ugyanis a magyarok körében jellemzőbb. Az ipar 10 év alatti visszaesése országos szinten és

a magyarok körében is a nők arányának enyhe emelkedését hozta magával, másképp fogalmazva az ipar szerkezetének átalakulása nagyobb mértékben érintette a férfiakat, akik egy része minden bizonnyal a mezőgazdasági tevékenység felé sodródott (vissza).

13. ábra. A gazdaságilag aktív magyar populáció részaránya nemzetgazdasági ágazatonként – 1992, 2002.*

* Az 1992-es adatok az összes aktívra vonatkoznak, a 2002-es adatok pedig a foglalkoztatottakra.

Forrás: Varga 1998, INS

Érdekes módon a közigazgatási pálya Romániában inkább a férfiakra jellemző: igaz, a vizsgált 10 évben a nők aránya kis mértékben emelkedett, ám továbbra is a férfiak körében népszerűbb ez az ágazat. A magyarok esetében a két nem aránya valamivel kiegyenlítettebb, a magyar nők közigazgatási részvétele (39,4 százalék) megközelíti a magyar nők átlagos (43,6 százalékos) foglalkoztatási szintjét.

18. táblázat. A gazdaságilag aktív nemzetgazdasági ágazat és nemi hovatartozás szerinti arányai – 1992, 2002.

Ágazat*	<i>A gazdaságilag aktív férfiak és nők ágazat szerinti aránya</i>				<i>A nemzetgazdasági ágazatok férfiak és nők szerinti arányai</i>			
	1992		2002		1992		2002	
	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>férfi</i>	<i>nő</i>
ÖSSZES POPULÁCIÓ								
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	21,41	28,26	28,48	25,31	48,03	51,97	59,25	40,75
Bányászat	4,47	1,13	2,91	0,65	82,87	17,13	85,26	14,74
Feldolgozó ipar	36,35	35,16	22,90	25,97	55,79	44,21	53,25	46,75
Energetika	2,72	0,92	3,19	1,22	78,36	21,64	77,22	22,78
Építőipar	8,64	2,13	9,65	1,68	83,20	16,80	88,11	11,89
Kereskedelem	3,45	6,98	8,71	12,91	37,60	62,40	46,58	53,42
Szálloda, vendéglátás	1,08	2,84	1,95	1,78	31,64	68,36	58,56	41,44
Szállítás, raktározás, távközlés	9,02	3,15	5,94	3,81	77,74	22,26	66,83	33,17
Bank, pénzügy	0,40	1,01	0,53	1,59	32,48	67,52	29,94	70,06
Közigazgatás	4,65	1,57	6,82	4,33	78,36	21,64	67,07	32,93
Ingatlankereskedelem	1,99	2,66	2,79	2,37	47,75	52,25	60,34	39,66
Oktatás	2,13	5,95	2,38	7,91	30,40	69,60	27,98	72,02
Egészségügy, szoc. munka	1,49	5,61	1,58	7,58	24,48	75,52	21,24	78,76
Egyéb	2,19	2,49	2,11	2,27	51,76	48,24	54,56	45,44
Háztartásbeli	0,02	0,14	0,06	0,63	15,36	84,64	11,15	88,85
<i>Összesen</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>54,96</i>	<i>45,04</i>	<i>56,37</i>	<i>43,63</i>

Ágazat*	A gazdaságilag aktív férfiak és nők ágazat szerinti aránya				A nemzetgazdasági ágazatok férfiak és nők szerinti arányai			
	1992		2002		1992		2002	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
MAGYAR POPULÁCIÓ								
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	18,64	15,30	21,26	12,96	62,41	37,59	67,98	32,02
Bányászat	4,95	1,11	2,89	0,50	85,86	14,14	88,19	11,81
Feldolgozó ipar	43,56	45,50	32,30	37,74	56,60	43,40	52,55	47,45
Energetika	2,33	0,83	3,02	0,91	79,34	20,66	81,16	18,84
Építőipar	8,74	1,74	11,31	1,32	87,27	12,73	91,75	8,25
Kereskedelem	3,71	8,49	10,22	15,22	37,28	62,72	46,50	53,50
Szálloda, vendéglátás	0,97	3,13	1,11	1,46	29,77	70,23	49,77	50,23
Szállítás, raktározás, távközlés	6,63	2,78	5,38	4,07	76,50	23,50	63,07	36,93
Bank, pénzügy	0,29	1,09	0,39	1,22	26,68	73,32	29,22	70,78
Közigazgatás	2,42	1,08	3,43	2,88	75,29	24,71	60,60	39,40
Ingatlankereskedelem	1,20	1,59	1,84	1,77	50,72	49,28	57,35	42,65
Oktatás	2,02	7,21	2,58	9,08	27,68	72,32	26,85	73,15
Egészségügy, szoc. munka	1,74	6,66	1,79	7,55	26,27	73,73	23,49	76,51
Egyéb	2,76	3,34	2,41	2,92	53,00	47,00	51,66	48,34
Háztartásbeli	0,02	0,16	0,06	0,40	15,38	84,62	17,12	82,88
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	57,67	42,33	56,40	43,60

* Az ágazati besorolás az IPUMS kategóriáit használja

Forrás: IPUMS

Országos szinten és a magyarok vonatkozásában is megállapítható, hogy a bank és pénzügyi szféra, az egészségügy és az oktatás meglehetősen elnőiesedett ágazatoknak számítanak, míg a szálloda és vendéglátás területe 1992-ben még inkább nőies területnek számított, 2002-re a nemek aránya országos szinten megfordult, a magyarok körében a nők kisebb mértékű előnye viszont megmaradt. Hasonló módon a kereskedelem is egyre nagyobb mértékben elfogadottá válik a férfiak számára is. Megjegyzendő továbbá, hogy az arányaiban csökkenő bányászat, illetve az arányaiban növekvő építőiparon belül egyre markánsabban csak férfiak vesznek részt, a nők aránya ugyanis mindkét esetben továbbra is csökkent.

Az egyes ágazatokban tevékenykedők átlagéletkorát vizsgálva (19. táblázat) kiderül, hogy a mezőgazdaságban aktívak átlagéletkora legmagasabb, ám miközben országos szinten a gazdaságilag aktívak átlagéletkora 10 év alatt, mintegy egy évvel megugrott, addig a primér szférában az átlagéletkor csökkent (43,1-ről 41,6-ra). Ennek oka valószínű az, hogy – mint a későbbiekben részletesebben is látni fogjuk – a nemzetgazdasági szerkezet 10 év alatti átalakulásának egyik meghatározó trendje a feldolgozóiparban tevékenykedők arányának csökkenése, ami magával hozta azt is, egyre nagyobb arányban és viszonylag fiatalabbak is kényszerülnek mezőgazdaságból megélni. Ezt az életkori változatosságot amúgy még egy „ágazatban”, a háztartásban tevékenykedők esetében lehet megfigyelni: itt 10 év alatt az átlagéletkor 38,8 évről 31,7-re csökkent – vélhetően hasonló okokból. Az összes többi ágazatban az átlagéletkor viszont 1–2 évet megemelkedett a vizsgált 10 év alatt.

A magyar etnikum gazdaságilag aktív csoportjának életkor szerinti „viselkedése” azonban más mintázatokat mutat. Először is fontos látnunk, hogy a magyarok körében az aktívak nem lettek „öregebbek” 10 év alatt. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak 1992-ben is és 2002-ben is fiatalabbak voltak, mint az országos átlag, a háztartásban maradók pedig nem lettek oly mértékben fiatalabbak, mint az egész lakosság szintjén mért átlagéletkor. Egy másik eltérés az építőiparban és a kereskedelemben tapasztalható, itt a magyarok körében az átlagéletkor a vizsgált időszakban egy-két évvel lett alacsonyabb, míg országos szinten mondhatni e területeken stagnált.

A legalacsonyabb átlagéletkort – országos szinten és a magyarok körében is – a közigazgatásban dolgozók körében lehet kimutatni, ugyanakkor a vizsgált időszakban itt növekedett az egyik leglátványosabb módon az átlagéletkor (mintegy három évet). Valószínű, ennek oka az, hogy míg a 90-es évek elején strukturálisan adódott a fiatalítás lehetősége, azaz olyan új pozíciók jöttek létre, amelyeket fiatalabb generációk „új embereivel” töl-

töttek fel, addigra 2002-ben már ez a terület is a középkorosztály számára is elérhetővé vált (akiknek egy jó része éppen a feldolgozóipar zsugorodása miatt kényszerült pályamódosításra). Megjegyzendő, hogy ez az alacsonyabb átlagéletkor ugyanakkor annak is betudható, hogy ez a kategória a hadseregben foglalkoztatottakat is magába tömöríti.

19. táblázat. A gazdaságilag aktív populáció átlagéletkora nemzetgazdasági ágazonként

		Összes populáció átlagéletkor	Magyarok átlagéletkor
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	1992	43,13	42,07
	2002	41,64	40,34
Bányászat	1992	34,06	35,19
	2002	36,98	37,03
Feldolgozó ipar	1992	34,18	34,99
	2002	36,63	35,79
Energetika	1992	35,34	36,86
	2002	39,46	39,98
Építőipar	1992	36,62	37,63
	2002	36,76	36,51
Kereskedelem	1992	35,79	36,77
	2002	35,04	34,72
Szálloda, vendéglátás	1992	34,07	35,74
	2002	36,75	36,19
Szállítás, raktározás, távközlés	1992	36,79	37,34
	2002	38,07	38,72
Bank, pénzügy	1992	35,51	36,82
	2002	38,00	38,48
Közigazgatás	1992	33,11	32,12
	2002	35,89	35,25
Ingatlankereskedelem és más szolgáltatások	1992	37,25	37,25
	2002	36,55	37,24
Oktatás	1992	38,72	37,46
	2002	40,07	38,54
Egészségügy, szociális munka	1992	38,86	39,51
	2002	39,04	39,73
Egyéb	1992	37,58	38,16
	2002	37,16	37,61
Háztartásbeli	1992	38,82	37,73
	2002	31,79	36,67
Összesen	1992	37,23	37,00
	2002	38,17	37,08

A gazdaságilag aktívak település típus szerinti megoszlását tekintve (20. táblázat), kijelenthetjük, hogy országos szinten a falusi aktívak több mint fele, míg a magyarok esetében csak picivel több, mint egyharmada dolgozik mezőgazdaságban. A magyar falusiak ágazat szerinti szerkezete sokkal stabilabb képet mutat mint az országos szint, hiszen esetükben a mezőgazdaságban tevékenykedők aránya gyakorlatilag nem változott, míg a feldolgozó iparban aktívak aránya nem egészen 5 százalékponttal csökkent, szemben az országos közel 8 százalékponthoz képest. A falusi népesség változását 10 év alatt tehát úgy jellemezhetnénk, hogy a feldolgozó ipar felszívó képességének csökkenése következtében országos szinten emelkedett a mezőgazdaságban, illetve a kereskedelemben dolgozók aránya, míg a magyarok esetében „mozgás” csak a feldolgozóipar, illetve a kereskedelem között zajlott.

A városi népesség körében 1992-ben a feldolgozó ipar dominanciáját tapasztalhattuk, ám 10 év alatt országos szinten ez 15, a magyarok esetében pedig valamivel kisebb arányban, mintegy 12 százalékponttal csökkent. Az ily módon „felszabaduló” városi munkaerőt elsősorban a kereskedelem szívta fel, ám kisebb mértékű növekedés tapasztalható a közigazgatás, oktatás és egészségügy területén. Megjegyzendő, a közigazgatásba kerülő városi népesség aránya mintegy kétszer nagyobb országos szinten, mint a magyarok esetében, ezen utóbbi (magyar) népesség tagjai ugyanis továbbra is az országos átlagot meghaladó módon, nagyobb százalékban vesznek részt a feldolgozó iparban.

Az ágazati szerkezetet a magyarok körében az egyes megyék szerint vizsgálva megállapíthatjuk (21. és 22. táblázatok), hogy 1992-ben a közép-erdélyi megyékben a mezőgazdaságban tevékenykedők átlag körüli, míg a partiumi és határmenti megyékben (Szatmár, Bihar, Arad) átlag fölötti értékeket mutatnak. E vonatkozásban 2002-re annyiban változott a helyzet, hogy Hargita, illetve Temes megyékben megugrott az agrárium művelőinek aránya, Biharban és Arad megyében enyhén csökkent. Míg 1992-ben például az összes primer szektorban foglalkoztatott magyarok mintegy 16 százaléka élt Hargita megyében, 2002-re már közel 23 százaléku koncentráldott oda, miközben a szintén jelentős magyar népességgel rendelkező Kovászna, Maros, Bihar, Kolozs megyék részesedése csökkent.

20. táblázat. A gazdaságilag aktívak nemzetgazdasági ágazat és település típus szerinti arányai – 1992, 2002

Ágazat*	Összes populáció				Magyar populáció			
	Falu		Város		Falu		Város	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002	1992	2002
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	50,35	56,23	3,99	3,67	36,63	36,24	4,21	3,40
Bányászat	3,59	2,17	2,47	1,73	4,09	2,31	2,81	1,50
Feldolgozó ipar	22,81	15,03	46,13	31,64	32,93	28,04	52,06	39,75
Energetika	1,26	1,25	2,42	3,20	1,17	1,28	2,05	2,72
Építőipar	4,55	5,13	6,62	7,01	5,22	6,87	6,15	7,02
Kereskedelem	2,94	5,40	6,71	14,68	4,00	8,20	6,90	15,62
Szálloda, vendéglátás	0,96	0,95	2,60	2,62	1,10	0,81	2,41	1,61
Szállítás, raktározás, távközlés	5,14	3,00	7,37	6,62	4,93	3,65	5,05	5,70
Bank, pénzügy	0,24	0,22	1,01	1,61	0,30	0,32	0,85	1,09
Közigazgatás	2,51	3,44	3,86	7,58	2,10	3,18	1,69	3,20
Ingtatlankereskedelem	0,48	0,74	3,74	4,11	0,31	0,60	2,07	2,74
Oktatás	2,55	3,04	4,89	6,21	3,50	4,20	4,70	6,34
Egészségügy, szoc. munka	1,50	2,06	4,81	5,92	2,12	2,59	4,96	5,61
Egyéb	1,09	0,99	3,30	3,13	1,58	1,47	3,96	3,52
Háztartásbeli	0,03	0,35	0,10	0,28	0,03	0,25	0,11	0,18
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* Az ágazati besorolás az IPUMS kategóriáit használja

Forrás: IPUMS

21. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok nemzetgazdasági ágazat szerinti szerkezete az erdélyi megyékben – 1992

1992	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krassó	Kolozs
Mezőgazdaság, erdő- gazdaság, halászat	20,6	21,8	23,4	29,0	7,6	9,3	14,4
Bányászat	1,3	1,2	2,1	2,1	1,6	5,9	1,5
Feldolgozó ipar	44,2	44,2	43,1	37,7	49,0	43,3	48,5
Energetika	2,0	0,9	1,9	0,9	2,4	2,8	1,3
Építőipar	5,3	4,3	5,9	5,6	7,2	9,0	7,3
Kereskedelem	3,4	7,2	5,4	3,2	7,0	6,7	5,2
Szálloda, vendéglátás	1,7	1,7	1,1	1,4	3,4	1,7	1,5
Szállítás, raktározás, távközlés	6,7	5,0	4,7	6,1	5,8	5,3	5,0
Bank, pénzügy	0,8	0,8	0,4	0,8	0,3	0,3	0,3
Közigazgatás	2,4	2,1	1,2	1,8	1,5	2,8	1,3
Ingtalankereskedelem	1,2	0,8	1,1	1,4	2,5	2,5	2,3
Oktatás	3,8	3,0	3,5	4,4	4,0	2,8	3,9
Egészségügy, szoc. munka	3,2	2,9	3,2	4,0	4,4	3,7	3,4
Egyéb	3,6	4,1	3,0	1,7	3,3	3,9	4,0
Háztartásbeli			0,1		0,1		0,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: IPUMS

22. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok nemzetgazdasági ágazat szerinti szerkezete az erdélyi megyékben – 2002

2002	Fehér	Arad	Bihar	BN	Brassó	Krassó	Kolozs
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	21,4	16,1	20,2	43,0	5,9	5,4	12,0
Bányászat	1,5	0,4	1,4	1,6	1,1	2,0	1,1
Feldolgozó ipar	34,1	36,3	39,4	22,1	36,4	36,0	33,0
Energetika	1,6	2,1	2,0	1,6	2,8	5,9	1,4
Építőipar	5,9	6,3	6,0	5,4	9,2	7,9	9,2
Kereskedelem	8,9	14,3	11,4	6,9	14,7	13,3	15,0
Szállítás, raktározás, távközlés	5,9	4,9	3,9	5,8	5,7	4,4	5,7
Szálloda, vendéglátás	1,6	2,3	1,0	0,5	1,5	2,0	1,6
Bank, pénzügy	0,5	0,7	0,5	0,1	0,7	1,0	0,6
Közigazgatás	3,4	3,5	2,3	2,1	3,7	3,4	2,2
Ingatlankereskedelem	0,5	3,0	1,0	0,7	3,2	1,0	3,3
Oktatás	7,8	3,3	4,2	5,2	5,5	5,4	6,5
Egészségügy, szoc. munka	4,8	3,3	3,6	3,2	5,9	8,4	3,7
Egyéb	1,9	3,3	2,9	1,1	3,5	3,9	4,4
Háztartásbeli		0,1	0,1	0,5	0,2		0,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: IPUMS

23. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok erdélyi megyék szerinti eloszlása nemzetgazdasági ágazatonként – 1992

1992	<i>Fehér</i>	<i>Arad</i>	<i>Bihar</i>	<i>BN</i>	<i>Brassó</i>	<i>Krassó</i>	<i>Kolozs</i>
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	1,9	4,6	15,7	2,3	1,8	0,3	7,6
Bányászat	0,6	1,3	7,2	0,8	1,9	1,0	4,1
Feldolgozó ipar	1,5	3,6	11,2	1,1	4,5	0,5	9,9
Energetika	1,8	1,8	12,6	0,7	5,7	0,9	6,8
Építőipar	1,4	2,7	11,9	1,3	5,1	0,9	11,6
Kereskedelem	0,9	4,5	10,9	0,8	4,9	0,6	8,3
Szálloda, vendéglátás	1,4	3,3	6,7	1,0	7,3	0,5	7,5
Szállítás, raktározás, távközlés	2,1	3,6	11,0	1,6	4,8	0,6	9,2
Bank, pénzügy	2,0	4,6	7,1	1,7	1,7	0,2	3,7
Közigazgatás	2,0	4,1	7,8	1,3	3,3	0,8	6,4
Ingatlankereskedelem	1,4	2,2	9,3	1,4	7,6	1,1	15,6
Oktatás	1,4	2,6	9,7	1,4	3,9	0,4	8,4
Egészségügy, szoc. munka	1,3	2,8	9,9	1,4	4,8	0,5	8,3
Egyéb	1,8	4,9	11,6	0,8	4,5	0,7	12,0
Háztartásbeli			20,8		6,3		14,6
Összesen	1,6	3,6	11,6	1,3	4,1	0,5	9,1

Forrás: IPUMS

<i>Kovácszna</i>	<i>Harghita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
11,0	16,4	0,4	0,9	15,0	11,6	5,4	0,7	4,4	100,0
16,9	22,3	15,0	12,5	5,3	1,9	8,0	0,5	0,6	100,0
9,8	18,6	1,7	3,5	16,4	8,8	3,2	1,7	3,9	100,0
12,9	13,5	4,9	3,1	21,0	6,2	2,7	1,4	4,0	100,0
9,0	13,0	3,1	4,7	16,6	10,1	3,7	0,9	4,0	100,0
13,3	19,0	2,6	3,6	13,7	8,2	3,1	0,9	4,5	100,0
15,0	22,2	3,2	3,1	15,2	4,9	2,4	1,1	5,3	100,0
9,5	19,5	2,1	3,1	15,0	8,5	3,5	1,2	4,8	100,0
18,3	23,0	1,0	6,8	12,5	5,6	6,4	1,0	4,4	100,0
13,0	21,9	2,5	3,2	13,0	11,2	4,2	0,7	4,5	100,0
7,1	12,1	4,6	6,1	10,0	9,8	2,5	1,6	7,6	100,0
14,3	22,1	1,7	3,1	15,1	7,9	3,2	1,3	3,8	100,0
11,6	17,3	2,7	4,6	17,4	7,9	4,3	1,2	4,0	100,0
9,7	15,1	2,2	5,0	15,5	6,5	3,2	1,2	5,2	100,0
14,6	8,3	4,2	2,1	2,1	12,5	10,4		4,2	100,0
10,9	18,1	2,3	3,5	15,4	8,9	3,8	1,3	4,1	100,0

24. táblázat. A gazdaságilag aktív magyarok erdélyi megyék szerinti eloszlása nemzetgazdasági ágazatonként – 2002

2002	<i>Fehér</i>	<i>Arad</i>	<i>Bihar</i>	<i>BN</i>	<i>Brassó</i>	<i>Krassó</i>	<i>Kolozs</i>
Mezőgazdaság, erdő- gazdaság, halászat	1,7	2,9	13,1	3,8	1,2	0,1	5,8
Bányászat	1,1	0,6	8,6	1,3	2,1	0,4	4,9
Feldolgozó ipar	1,4	3,4	12,8	1,0	3,8	0,4	8,0
Energetika	1,1	3,2	10,6	1,2	4,9	1,1	5,5
Építőipar	1,2	2,9	9,7	1,2	4,8	0,4	11,1
Kereskedelem	1,0	3,7	10,5	0,9	4,3	0,4	10,2
Szállítás, raktározás, távközlés	1,7	3,3	9,3	1,9	4,3	0,4	9,9
Szálloda, vendéglátás	1,8	6,0	9,5	0,6	4,3	0,6	11,1
Bank, pénzügy	1,0	3,1	7,1	0,3	3,3	0,5	6,4
Közigazgatás	1,5	3,5	8,4	1,0	4,3	0,4	6,0
Ingatlankereskedelem	0,4	5,6	6,8	0,7	6,6	0,2	15,8
Oktatás	2,0	2,0	8,9	1,5	3,7	0,4	10,1
Egészségügy, szoc. munka	1,6	2,5	9,5	1,2	5,0	0,8	7,3
Egyéb	1,0	4,1	12,4	0,7	4,8	0,6	14,3
Háztartásbeli		1,9	7,4	3,7	3,7		15,7
Összesen	1,4	3,2	11,4	1,6	3,7	0,4	8,5

Forrás: IPUMS

<i>Kovácszna</i>	<i>Hargita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
9,4	22,9	0,2	1,5	12,0	12,6	5,4	0,5	6,8	100,0
14,2	20,7	16,0	10,9	6,4	1,6	9,8	0,5	0,7	100,0
11,7	20,8	1,3	3,2	14,6	9,6	3,5	1,2	3,5	100,0
11,6	17,5	3,3	3,0	20,0	7,9	3,7	0,7	4,7	100,0
9,1	18,9	1,7	2,9	17,4	9,5	4,0	1,0	3,9	100,0
12,1	21,9	1,7	3,1	15,7	8,1	2,6	1,0	2,9	100,0
11,4	20,3	1,6	3,2	14,5	8,5	3,8	1,4	4,5	100,0
13,1	19,5	0,8	3,2	14,5	6,8	2,8	0,8	4,6	100,0
19,4	24,2	2,6	4,3	11,2	6,6	4,8	0,5	4,6	100,0
17,3	23,6	1,1	3,5	12,8	7,3	4,4	1,2	3,6	100,0
8,2	18,9	2,7	3,2	16,0	6,3	2,5	0,7	5,5	100,0
12,5	23,5	1,4	3,5	15,6	6,8	4,0	0,9	3,3	100,0
11,6	18,7	1,6	3,2	20,2	8,2	3,3	0,9	4,5	100,0
8,5	15,7	1,5	3,4	16,5	9,0	2,6	1,1	3,7	100,0
7,4	21,3	0,9	7,4	9,3	13,9	6,5	0,9		100,0
11,3	21,1	1,5	3,0	14,7	9,3	3,9	1,0	4,1	100,0

A bányászat és feldolgozóipar ágazatainak visszaesését már országos szinten is megállapítottuk, ezúttal azt hangsúlyoznánk ki, hogy ez a visszaesés Bihar és Kovászna megyékben nem volt nagy mértékű (3–4 százalékpontos csökkenésről van szó), míg Hargita, Maros és Kolozs megyékben erőteljesen átrendezte a magyar aktív lakosság ágazat szerinti szerkezetét. Az átrendeződés egyik csapásirányát a kereskedelemben dolgozók arányának növekedése képviselte, kisebb mértékben pedig a közgazdászai alkalmazottak arányának emelkedése.

Az egyes ágazatok képviselőinek megyék szerinti eloszlását vizsgálva megállapíthatjuk (23. és 24. táblázat), hogy 2002-re minden 5-ik gazdaságilag aktív erdélyi magyar Hargita megyéből származott, a közgazdászban és pénzügyi szférában dolgozóknak pedig közel negyede. Ugyanakkor – a helyi sajátosságok tükröződéseként – láthatjuk azt is, a feldolgozóipar valamint az egészségügyben dolgozók egyötöde Maros megyébe koncentrálódik, míg az ingatlankereskedelem és más céges szolgáltatások Kolozs megyében közel kétszeres arányban vannak jelen, mint e megye magyarjainak átlagos foglalkoztatási szintje (15,8 százalékpont a 8,5 százalékponttal szemben).

A három székelyföldi megye adatait román–magyar etnikai bontásban vizsgálva (25. táblázat) láthatjuk, hogy a közigazgatásban tevékenykedők körében a román nemzetiségűek felülreprezentáltak, és ráadásul 10 év alatt felülreprezentáltságuk növekedett is. Úgy is fogalmazhatnánk, a magyarok körében az ezen ágazathoz tartozó munkahelyek kevésbé nyitottak avagy kevésbé vonzóak, mint a románok számára. Hargita és Kovászna megye esetében mondhatni ezt ellensúlyozza az, hogy a banki és pénzügyi szférában a magyarok felülreprezentáltak, és e pozíciójuk 2002-re kis mértékben itt erősödött is. Maros megyében viszont a magyarok a banki szférában is nagyon alulreprezentáltak, és lemaradásuk 10 év alatt még sokkal nagyobb lett. A szállításban, távközlésben dolgozó magyarok aránya Kovászna és Maros megyében alulreprezentált, míg a mezőgazdaság, erdőgazdaság területén dolgozó magyarok aránya Kovászna megyében mintegy 10 százalékponttal csökkent, a másik két megyében pedig nagyjából szinten maradt. A bányászatban Hargita megyében a románok, a másik két megyében pedig a magyarok felülreprezentáltak.

25. táblázat. A gazdaságilag aktív románok és magyarok aránya az egyes nemzetgazdasági ágazatokban Kovászna, Hargita és Maros megyékben – 1992, 2002.

Gazdasági ágazat	Kovászna megye				Hargita megye				Maros megye			
	1992		2002		1992		2002		1992		2002	
	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	28,3	70,5	37,2	60,9	15,0	84,2	16,7	82,8	60,3	33,8	58,3	34,7
Bányászat	9,3	90,2	6,1	93,9	32,1	67,3	31,2	68,1	66,1	31,4	68,0	27,9
Feldolgozó ipar	25,3	73,9	22,8	76,7	12,3	87,2	12,3	87,1	52,5	44,1	56,7	40,6
Energetika	23,1	76,9	27,4	70,9	9,0	89,8	11,9	87,6	60,1	37,6	69,4	29,8
Építőipar	20,5	78,1	22,1	76,7	10,7	88,4	8,3	90,5	41,3	51,2	43,2	50,1
Kereskedelem	14,4	85,1	18,0	81,5	10,1	85,2	8,7	90,8	55,7	41,6	56,0	40,9
Szálloda, vendéglátás	21,7	77,9	30,6	69,2	16,4	83,3	16,7	83,0	60,9	37,9	62,6	35,9
Szállítás, raktározás, távközlés	35,4	63,4	39,7	60,3	15,9	83,8	11,8	88,2	65,2	31,8	66,4	32,9
Bank, pénzügy	12,8	87,2	10,6	89,4	20,8	78,3	20,8	79,2	68,5	30,9	80,2	19,8
Közigazgatás	43,2	56,8	45,2	54,2	33,2	66,6	43,4	56,4	73,8	23,8	78,2	20,5
Ingatlankereskedelem	21,3	76,3	27,2	72,8	27,6	71,7	10,8	88,7	60,5	39,1	51,9	45,6
Oktatás	20,8	78,8	24,3	75,7	13,9	85,8	14,0	85,7	59,5	39,0	60,9	37,8
Egészségügy, szociális munka	21,3	78,4	24,6	74,9	15,0	84,6	13,9	86,1	58,3	41,0	59,5	40,1
Egyéb	17,8	76,5	25,5	70,3	11,5	86,7	9,6	89,2	47,0	46,2	48,2	44,4
Háztartásbeli		100,0	55,6	44,4	20,0	80,0	14,8	85,2	75,0	25,0	50,0	50,0
Összesen	24,4	74,6	26,8	72,3	14,8	84,4	14,9	84,5	56,1	40,1	58,5	38,1

Forrás: IPUMS

Iskolázottsági, oktatási adatok

Az iskolázottságra vonatkozóan tekintsünk végig néhány hivatalos statisztikát. A román népszámlálási adatok ismertetésénél rendszerint két mutatót szoktak használni: egyrészt a felvétel időpontjában tanuló, értelemszerűen az iskolakötelezettség feletti életkorral rendelkező (azaz: 6 év fölötti) populáció oktatási adatai, másrészt pedig egy adott életkor fölötti egész populációra vonatkozó adatsorok. E második mutató vonatkozásában 1992-ben a 12 év fölötti, 2002-ben pedig a 10 év fölötti lakosságra vonatkozóan közöltek adatokat. Vizsgáljuk meg először e két mutatót a hivatalos adatok alapján.

Az iskolarendszerbe bevont (6 év fölötti) tanulói, hallgatói kör országos szinten 4 millió fő körül mozgott mindkét referencia évben, és 10 év alatt mindösszesen 147 ezerrel csökkent.⁹ E csökkenés azonban a magyarok körében arányaiban jóval magasabb volt, és mintegy 40.000-re tehető (28. táblázat). A magyarok részaránya a felsőoktatásban 1992-ben még alulreprezentált volt, hiszen a tanuló populáción belüli 6,28 százalékos átlag alatt több mint 1 százalékponttal, azaz 5,18 százalékkal van jelen a valamilyen felsőoktatási intézménybe járók között (26. táblázat). 2002-re a helyzet megváltozott, hiszen míg az ekkor 5,60-as átlaghoz képest az egyetemi képzésben továbbra is alulreprezentáltak a magyarok, addig ez már nem mondható el a főiskolai képzésekről: itt ugyanis a magyarok felülreprezentáltak (véltetően a főiskolai pedagógiai képzések elterjedése miatt).¹⁰

⁹ Az adatok pontosabb megértése céljából itt fontos megjegyeznünk, hogy ez a mutató nem teljesen azonos az inaktív/aktív populáció felosztása során nyert „tanulói, egyetemista” csoporttal. Tanulmányunk 2. táblázatában láthatjuk például, hogy 1992-ben és 2002-ben is az inaktív tanulói csoportja egy-két százezerrel alacsonyabb, mint az itt (25–26. táblázatokban) szereplő adatok. Ennek magyarázata az, hogy az inaktívak esetében csak azok a személyek kerültek a „tanulói, egyetemista” körbe, akik kizárólag tanulnak és nem dolgoznak, ugyanis ha dolgoztak is, akkor az aktívak közé sorolták. A 6 évnél idősebb, jelenleg tanuló kategóriába azonban bekerültek azok is, akik a tanulás mellett dolgoznak is (esti, levelező tagozatokon például), így logikus, hogy az itteni tanulói populáció magasabb, mint az inaktívak tanulói rétege.

¹⁰ Az adatok nem árulkodnak az oktatás nyelvéről, tehát a népszámlálási adatok alapján nem tudjuk megmondani hányan tanultak anyanyelvükön, és hányan tanultak románul. Azt is fontos tudnunk, hogy míg 1992-ben jószerevel csak egyeteminek nevezett (3-tól 6 évig elhúzódó) képzések léteztek, addig 2002-ben már megkülönböztették a hosszabb időtartamú (4–6 éves) egyetemi képzést, illetve az ún. rövidebb (2–3 éves) időtartamú képzéseket. A felsőfokú képzések e felosztását az 1995. évi 84. számú Oktatási Törvény szentesítette, és nem tévesztendő össze

26. táblázat. A népszámlálás időpontjában tanuló,
6 év fölötti populáció – 1992

	Összesen	Magyarok	Magyarok aránya	Összes	Magyarok
Egyetem	247 754	12 842	5,18	6,11	5,04
Posztliceális	31 393	2 416	7,70	0,77	0,95
Líceum	266 701	22 197	8,32	6,58	8,71
Szakközép, szaklíceum	547 013	33 780	6,18	13,49	13,25
Szakiskola	298 299	19 370	6,49	7,35	7,60
Általános iskola, felső tagozat („gimnázium”, 5–8 o.)	1 423 409	90 106	6,33	35,10	35,35
Általános iskola alsó tagozat („elemi”, 1–4 o.)	1 241 256	74 179	5,98	30,60	29,10
Összesen	4 055 825	254 890	6,28	100,00	100,00

Forrás: INS

27. táblázat. A népszámlálás időpontjában tanuló,
6 év fölötti populáció – 2002

	Összesen	Magyarok	Magyarok aránya	Összes	Magyarok
Egyetem	532 336	25 502	4,79	13,62	11,85
Főiskola	31 655	2 020	6,38	0,81	0,94
Posztliceális	58 383	5 083	8,71	1,49	2,36
Líceum és szakközép, szaklíceum	716 401	39 519	5,52	18,33	18,36
Szakiskola	222 028	13 650	6,15	5,68	6,34
Általános iskola, felső tagozat („gimnázium”, 5–8 o.)	1 354 486	73 834	5,45	34,65	34,31
Általános iskola alsó tagozat („elemi”, 1–4 o.)	993 129	55 602	5,60	25,41	25,84
nv	71	6	8,45	0,00	0,00
Összesen	3 908 489	215 216	5,51	100	100

Forrás: INS

a később – a bolognai rendszer alapján – bevezetett felsőfokú képzési ciklusokkal. Az 1992-es adatok esetében tehát nem tudni hány éves felsőfokú (egyetemi) képzésről van szó, 2002-ben pedig a főiskolai képzés különálló 2–3 éves képzést jelent.

1992-ben a 6 évnél idősebb tanuló magyarok az előbb említett felsőfokú képzésen kívül csak az elemi oktatásban voltak alulreprezentáltak (és nagyon kicsi mértékben a szakiskolai képzésben), 2002-re viszont már felülreprezentáltak lettek a szakiskolai képzésben, az összes többi köz- és középfokú szinten pedig megközelítik az átlagot. A magyarok körében 10 év alatt mondhatni elterjedtek a posztszekunder jellegű képzések, hiszen 2002-ben a posztliceális és a főiskolai képzésekben is felülreprezentáltak.

A 6 év fölötti iskolába involvált országos és magyar populáció iskolai szintek szerinti szerkezetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a két népszámlálás időpontja között nagymértékű felsőfokú expanzió zajlott le. Míg 1992-ben e populáción belül a felsőfokú képzésben résztvevők 5–6 százalékot tettek ki, addig 2002-re e réteg (egyetemisták, főiskolások összesen) a magyarok esetében 12,7 százalék, országosan pedig 14,4 százalék körül mozgott. Ez a strukturális átrendeződés magával hozta az érettségivel végződő középiskolai, illetve a szakiskolai réteg összehúzóerőjét, ám a tankötelezettség miatt nem érintette az általános iskolába járók rétegét. A demográfiai csökkenést, illetve a jövőbeli iskolai kohorszok csökkenését jól jelzi, hogy az elemi (1–4. osztályos) oktatásban résztvevők aránya a 6 évnél idősebb populáció körében 2002-re a magyarok esetében, ám országosan is a korábbi, az 1992-ben regisztrált 30 százalék körüli értékről mintegy 25 százalékosra zsugorodott.

A magyar populáció adatait vizsgálva a „képzési olló” kiegyenlítődését tapasztalhatjuk: miközben 10 év alatt több, mint 15 százalékkal csökkent a 6 év fölötti iskolai populáció, ezen belül pedig negyedével csökkent az elemi iskolába járók száma is, a felsőoktatásban tanulók aránya 2002-re 1992-höz képest 114 százalékkal növekedett (28. táblázat). A képzési olló kiegyenlítődése tehát azt jelenti, hogy miközben csökken az iskolarendszerbe (első osztályba) belépők száma, rendkívüli módon megnövekszik a felsőfokú végzettséget elvileg megszerzők aránya. Ha például a 2002-es adatokon belül egyfajta oktatási esélyhányados számolunk, megállapíthatjuk, hogy ha az oktatási rendszer statikus volna, és senki sem esne ki belőle, egy elemistának 49 százalék esélye¹¹ volna arra, hogy felsőfokú képzésbe kerüljön. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy minden második 1–4. osztályos tanuló be fog kerülni valamilyen felsőfokú képzésbe. Ez az esélyhányados még magasabb, ha a (felsőfokú

¹¹ E hányadosot úgy számoltuk ki, hogy elosztottuk a felsőfokú képzésbe járók számát az elemi oktatásba járók számával: $27522/55602=0,49$.

képzsébe való belépéshez szükséges feltételt jelentő) érettségít adó iskolai szintre járókat vesszük alapul. Ebben az esetben az esélyhányados 0,69, ami azt jelenti, hogy ha a felsőoktatási kínálat nem bővülne, és minden középiskolás meg is szerezne az érettségi diplomáját, akkor mintegy 69 százalékuk elméletileg bekerülhetne a felsőoktatásba.¹²

28. táblázat. A 6 év fölötti, a népszámlálás időpontjában tanult populáció változása 1992–2002 között

	1992	2002	Különbség szám szerint	Különbség %-ban (1992=100%)
Egyetem, főiskola	12 842	27 522	14 680	114,31
Posztliceális	2 416	5 083	2 667	110,39
Líceum, szakközép	55 977	39 519	-16 458	-29,40
Szakiskola	19 370	13 650	-5 720	-29,53
Általános 5–8	90 106	73 834	-16 272	-18,06
Elemi 1–4	74 179	55 602	-18 577	-25,04
Összesen	254 890	215 210	-39 680	-15,57

Forrás: INS

Az iskolai végzettségre vonatkozóan a 12, illetve a 10 év fölötti populáció adatait tették közzé (29. és 30. táblázat). Ezekből az adatsorokból – kissé általánosítva – leszűrhetjük, hogy az alacsonyabb iskolai szinteken rendszerint magasabb a magyarok aránya, míg a magasabb szinteken, a felsőfokú oktatásban alacsonyabb. Hasonló trend figyelhető meg akkor is, ha a populáción belüli oktatási szerkezetet vizsgáljuk: 1992-ben az általános iskolások kohorsza nagyobb, a felsőoktatásban tanulóké pedig alacsonyabb volt a magyarok esetében, mint országos szinten, 2002-ben az előbbi arányokon túlmutatóan pedig a szakiskolások esetében is nagyobb magyar réteget regisztráltak. Ugyanakkor az is megállapítható,

¹² Összehasonlításképpen megemlítendő, hogy az itt tárgyalt két esélyhányados a magyar populáció körében 1992-ben 0,17, illetve 0,22 volt. Országos szinten 1992-ben az elemi oktatás esetében 0,19-et, az érettségivel végződő középiskolai képzések esetében 0,30-at kaptunk, 2002-ben pedig 0,56-ot, illetve 0,78-at. Látható, országos szinten mindkét referencia évben az esélyhányadosok magasabbak voltak, mint a magyar populáció esetében, azaz a képzési olló országos szinten kiegyenlítettőbb. Másképpen megfogalmazva, azt is állíthatjuk, az etnikai oktatási esélyegyenltlenségek 2002-re is fennmaradtak.

hogy a nagyon képzetlenek (a maximum 4 osztállyal rendelkezők, illetve az iskolai végzettséggel nélküliek) aránya a magyarok esetében mindkét referencia évben alacsonyabb az országos átlagokhoz képest.

29. táblázat. 12 év fölötti populáció iskolai végzettsége – 1992

	Összes	Magyarok	Magyarok %	Összes	Magyarok
Egyetem	967 570	49 592	5,13	5,17	3,57
Posztliceális és mesteriskola	373 553	23 449	6,28	2,00	1,69
Líceum	3 468 577	257 930	7,44	18,53	18,57
Szakiskola	2 648 759	203 794	7,69	14,15	14,67
Általános 5–8*	6026307	550 692	9,14	32,19	39,65
Elemi 1–4	4 438 602	275 436	6,21	23,71	19,83
Iskolai végzettség nélküli	799 405	28 149	3,52	4,27	2,03
Összesen	18 722 773	1 389 042	6,72	100	100

* Az ún. „liceumok I. fokozatával és speciális képzéssel” együtt

Forrás: INS

30. táblázat. 10 év fölötti populáció iskolai végzettsége – 2002

	Összes	Magyarok	Magyarok %	Összes	Magyarok
Egyetem	1 293 168	58 257	4,50	6,65	4,46
Főiskola	77 940	5 919	7,59	0,40	0,45
Posztliceális és mesteriskola	576 376	37 834	6,56	2,97	2,90
Líceum	4 157 718	281 552	6,77	21,39	21,56
Szakiskola	2 965 524	230 909	7,79	15,26	17,68
Általános 5–8	5 367 630	413 182	7,70	27,62	31,64
Elemi 1–4	3 898 996	230 123	5,90	20,06	17,62
Iskolai végzettség nélküli	1 083 935	47 260	4,36	5,58	3,62
Nem válaszolt	13 501	663	4,91	0,07	0,05
Összesen	19 434 788	1 305 699	6,72	100	100

Forrás: INS

Mivel a népszámlálás iskolai végzettségre vonatkozó, közzétett adatai a 10–12 év fölötti populációra vonatkoznak, nem válaszolják meg teljes mértékben azt, hogy a felnőtt korú lakosság körében hogyan változnak az arányok a különféle populációkon és iskolai szinteken belül. Annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjunk, megnézzük a 18 év fölötti román és magyar populáció iskolai végzettségére vonatkozó adatait, korcsoportok szerinti bontásban is.

A 31. és 32. táblázat adatai szerint láthatjuk, hogy a felnőtt korú (18 év fölötti) román és magyar lakosság körében a korábban tapasztalt trendek is érvényesülnek, nevezetesen az alsóbb szinteken a magyarok körében szélesebb réteget regisztrálhatunk, míg a felsőoktatásban résztvevők aránya alacsonyabb a populáción belül, mint ugyanez az arány a román etnikumúak esetében. Megjegyzendő az is, hogy a magyarok esetében az ún. elméleti líceumi oktatásban való részvétel magasabb, mint a románok körében, és ez a 10 évvel későbbi adatokban is megállapítható (ld. 32. táblázat). Ez mintegy jelzi a „nagy hagyományú” erdélyi gimnáziumok feléledését és fennmaradását is.

Korcsoportos bontásban láthatjuk, hogy 1992-ben a magyarok esetében a 26–35 évesek körében a legmagasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők részaránya, ám még ez a relatív legmagasabb érték is alacsonyabb a román populáció esetében mért hasonló értéknél (7,2 százalék a 9,7-tel szemben). A helyzet 2002-re sem változott lényegesen, sőt enyhe mértékben rosszabbodott a magyarok kárára: míg a román 26–35 és 36–45 évesek körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya kis mértékben emelkedett 2002-höz képest, és mintegy 11–12 százalék körül mozgott, addig a magyarok esetében ez az arány stabilan 7 és 7,5 százalék körül maradt. A magyarok felsőoktatásban való alacsonyabb részvételét jelzi az is, hogy a legfiatalabb felnőtt korú generációban (18–25 évesek körében) 2002-ben szintén kisebb az egyetemi, főiskolai végzettségűek aránya. Szintén kisebb e korcsoportban a magyarok körében a felsőoktatásban tanulók aránya is: a 18–25 évesek körében a románok esetében mintegy 26 százalék, a magyarok esetében pedig csak 22 százalék körüli a népszámlálás időpontjában tanulók aránya (akiknek zöme feltételezhetően felsőoktatásban tanul, a rendelkezésünkre álló IPUMS adatbázis ezt ugyanis nem részletezi).

Magyar populáció	18–25	26–35	36–45	46–55	56–65	66+	ÖSSZESEN
Iskolai végzettség nélkül	0,89	0,94	0,63	1,10	2,22	4,63	1,72
Iskolai végzettség nélkül – tud írni, olvasni	0,01	0,01	0,02	0,06	0,14	0,23	0,08
Elemi (1–4. o.)	2,26	3,13	6,15	20,33	28,46	41,62	17,00
Általános (5–8. o.)	28,94	29,11	38,31	42,44	45,78	40,81	37,69
Speciális oktatás	0,18	0,12	0,04	0,06	0,06	0,05	0,08
Elméleti líceum	8,75	8,24	11,00	6,50	4,71	3,41	7,17
Szaklíceum	34,12	25,12	8,95	6,91	6,29	2,76	13,67
Szakiskola, inasiskola	23,17	25,13	23,92	14,33	7,42	3,65	16,32
Posztliceum, mesteriskola	0,18	0,71	4,18	3,92	1,38	0,43	1,88
Egyetem, főiskola	1,16	7,21	6,55	4,10	3,17	1,81	4,04
Nem válaszolt	0,35	0,28	0,25	0,24	0,38	0,61	0,35
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: IPUMS

Magyar populáció	18–25	26–35	36–45	46–55	56–65	66+	ÖSSZESEN
Iskolai végzettség nélkül	2,60	1,56	1,38	1,00	2,08	5,04	2,31
Iskolai végzettség nélkül – tud írni, olvasni	0,04	0,01	0,01	0,01	0,06	0,18	0,05
Elemi (1–4. o.)	5,53	2,93	3,59	7,67	22,28	33,93	12,98
Speciális oktatás (2002)	0,15	0,11	0,07	0,07	0,13	0,16	0,12
Általános (5–8. o.)	25,46	20,80	24,35	35,03	40,34	41,58	31,41
Speciális oktatás	0,25	0,21	0,19	0,11	0,07	0,14	0,16
Elméleti líceum	17,48	8,38	8,63	11,30	6,29	4,00	9,10
Szaklíceum	19,58	29,55	24,10	8,00	5,79	4,96	15,24
Szakiskola, inasiskola	22,41	25,89	28,03	24,64	13,57	5,76	19,85
Posztliceum, mesteriskola	3,03	3,21	1,89	5,61	4,84	1,36	3,33
Főiskola	0,46	0,53	0,79	0,86	0,33	0,10	0,51
Egyetem	2,89	6,78	6,93	5,67	4,20	2,71	4,90
Nem válaszolt	0,12	0,05	0,02	0,03	0,03	0,08	0,05
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: IPUMS

35. táblázat. A 18 év felüli magyar populáció iskolázottsági szintjei megyék szerint, 1992

	<i>Fehér</i>	<i>Arad</i>	<i>Bihar</i>	<i>Beszterce N.</i>	<i>Brassó</i>	<i>Krássó Sz.</i>	<i>Kolozs</i>
Iskolai végzettség nélkül	1,16	4,84	10,64	1,11	2,22	0,82	7,74
Iskolai végzettség nélkül – tud írni, olvasni	5,32	1,06	14,89				11,70
Elemi (1–4. o.)	1,90	5,66	12,26	1,48	3,56	0,60	9,55
Általános (5–8. o.)	1,46	3,89	11,79	1,42	3,94	0,48	8,39
Speciális oktatás	1,96	3,92	17,65		1,96	0,98	4,90
Elméleti líceum	1,18	2,57	11,78	1,06	5,17	0,54	14,32
Szaklíceum	1,51	3,64	9,58	1,32	4,27	0,65	10,02
Szakiskola, inasiskola	1,73	4,15	11,74	1,14	4,54	0,55	9,22
Posztliceum, mesteriskola	1,61	3,63	9,63	1,25	5,91	0,76	10,70
Egyetem, főiskola	1,25	3,84	10,49	1,33	4,62	0,76	13,89
Nem válaszolt	3,17	6,83	9,27	0,98	4,88	0,24	13,17
Összesen	1,56	4,12	11,45	1,33	4,14	0,56	9,63

36. táblázat. 18 év felüli magyar populáció iskolázottsági szintjei megyék szerint, 2002

	<i>Fehér</i>	<i>Arad</i>	<i>Bihar</i>	<i>Beszterce N.</i>	<i>Brassó</i>	<i>Krássó Sz.</i>	<i>Kolozs</i>
Iskolai végzettség nélkül	1,19	3,33	9,43	1,65	3,60	0,77	3,98
Iskolai végzettség nélkül – tud írni, olvasni	4,92	1,64	21,31	1,64	3,28		6,56
Elemi (1–4. o.)	1,74	5,57	12,26	1,38	3,25	0,59	8,70
Speciális oktatás (2002)	1,50	6,02	30,08	0,75	3,76		6,77
Általános (5–8. o.)	1,30	3,56	11,68	1,50	3,48	0,36	8,03
Speciális oktatás	0,56	4,49	12,92		3,37	1,12	6,74
Elméleti líceum	1,28	3,10	12,19	1,08	4,40	0,37	13,89
Szaklíceum	1,69	3,34	9,18	1,20	4,46	0,39	8,13
Szakiskola, inasiskola	1,49	3,51	10,79	1,14	3,94	0,44	8,27
Posztliceum, mesteriskola	1,68	3,73	9,82	1,44	4,79	0,43	9,45
Főiskola	1,39	3,82	10,94	1,56	2,43	0,87	8,51
Egyetem	1,45	3,61	11,64	1,17	4,81	0,61	14,50
Nem válaszolt	1,64	4,92	13,11		3,28		18,03
Összesen	1,47	3,74	11,15	1,31	3,88	0,44	8,98

<i>Kovácsna</i>	<i>Hargita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
12,62	21,91	1,98	1,69	16,63	6,62	3,43	1,64	4,93	100
9,57	18,09	4,26	1,06	20,21	4,26	2,13	1,06	6,38	100
8,94	16,70	1,91	2,63	16,17	8,03	4,09	1,27	5,26	100
11,45	17,85	2,17	3,15	15,18	9,60	4,42	1,05	3,75	100
8,82	12,75		7,84	12,75	14,71	1,96		9,80	100
10,34	16,25	2,25	4,55	14,28	7,17	2,86	1,19	4,50	100
11,77	18,46	2,46	4,19	15,67	8,16	3,25	1,35	3,69	100
8,91	17,44	2,48	3,52	17,69	7,45	3,74	1,69	3,99	100
7,08	17,33	3,05	5,69	17,55	7,30	2,42	1,43	4,66	100
8,68	14,48	2,70	5,19	15,79	8,74	2,60	0,91	4,71	100
6,34	7,56	2,93	3,90	10,98	10,24	3,17	0,98	15,37	100
10,38	17,45	2,26	3,47	15,84	8,49	3,85	1,25	4,21	100

<i>Kovácsna</i>	<i>Hargita</i>	<i>Hunyad</i>	<i>Máramaros</i>	<i>Maros</i>	<i>Szatmár</i>	<i>Szilágy</i>	<i>Szeben</i>	<i>Temes</i>	<i>Összesen</i>
17,70	23,72	1,72	2,07	13,56	8,81	3,33	1,34	3,79	100
1,64	16,39	1,64	4,92	11,48	8,20	3,28	3,28	9,84	100
9,46	17,52	1,90	2,13	16,79	8,89	4,19	0,94	4,70	100
8,27	23,31	1,50	1,50	10,53	3,01	2,26		0,75	100
11,67	18,46	1,85	3,10	15,69	10,43	4,43	1,06	3,42	100
11,24	10,67	1,12	4,49	24,16	13,48	1,69	0,56	3,37	100
10,15	17,75	1,50	3,82	14,85	7,80	2,76	1,06	4,00	100
13,00	18,99	2,17	3,95	15,51	9,50	4,35	0,93	3,22	100
10,72	20,56	1,79	3,12	17,68	7,79	3,92	1,40	3,44	100
11,45	18,16	1,94	5,27	17,65	6,58	2,66	1,62	3,33	100
9,03	16,67	3,82	10,42	20,14	4,86	3,65	0,17	1,74	100
9,18	15,69	2,40	4,28	15,46	7,58	2,58	1,00	4,03	100
6,56	9,84	1,64	6,56	19,67	3,28	1,64	4,92	4,92	100
11,25	18,73	1,90	3,32	16,16	8,98	3,95	1,11	3,64	100

Végezetül vizsgáljuk meg a magyar populáció képzettségi szintjét megyei bontásban is. A 33. és 34. táblázatokból látszik, hogy a két magyar többségű székelyföldi megyében (Hargita, Kovászna megyékben) a magyarok felsőoktatásban való részvétele elmarad a magyarok országos átlagától, és ez érvényes 1992-ben és 2002-ben is. 1992-ben az egyetemi végzettségűek rétege – érthető módon – Kolozs megyében a legkiterjedtebb, ám átlag fölötti arányokat mutatnak azok a megyék is, ahol nagyobb, hagyományos (a szocialista időszakban is működő) egyetemi központ vagy erőteljes ipari zóna található: Temes, Brassó, Máramaros, Hunyad, Krassó-Szörény megyék. A helyzet gyökeresen 2002-re sem változott, és noha a székelyföldi megyékben kissé megerősödött a felsőfokú végzettségűek aránya, továbbra is átlag alatti értékeket mutatnak.¹³ A vizsgált 10 évben talán Kolozs megye ilyen értelemben vett pozíciója erősödött, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya itt mintegy 8,5 százalékos, ami jóval fölötte van az erdélyi magyarok mintegy 5,2 százalékos átlagának.

Ha az egyes iskolai végzettség megyei szintű megoszlását vizsgáljuk, láthatjuk, hogy 1992 és 2002-ben a felsőfokú végzettségűek mintegy 60–65 százaléka gyakorlatilag Hargita, Kovászna, Maros, Kolozs és Bihar megyékbe tömörült. Azonban ha az egyes megyék magyar populációjának részarányait összevetjük a felsőoktatási végzettséggel rendelkezők arányával, 1992-ben azt tapasztaljuk, hogy Hargita, Kovászna, Bihar megye alulreprezentált. 2002-ben viszont Maros, Hargita, Kovászna megyék alulreprezentáltak e tekintetben, Bihar enyhe mértékben, míg Kolozs megye nagy mértékben felülreprezentált.

Ha az írástudatlanok, iskolai végzettség nélküliek adatait nézzük megállapíthatjuk, hogy míg 1992-ben ez a réteg a két székelyföldi megyében mintegy 2 százalékot tett ki, 2002-re 2,9–3,6 százalékra tehető, a legnagyobb ugrás Kovászna megyében állt be. Ha megyék szerinti elterjedtséget nézzük, az írástudatlanok több, mint fele gyakorlatilag Hargita, Kovászna, Maros megyékből kerül ki.

¹³ 2002-ben még nem érezhető a Sapientia-EMTE hatása e vonatkozásában, ám feltehető, a következő népszámlálásban már tükröződni fog, hogy Csíkszeredában is működik felsőoktatási képzés.

Rövid összegzés

Tanulmányunkban igyekeztünk a rendelkezésünkre álló adatforrások alapján áttekinteni, milyen változások álltak be 1992 és 2002 között a romániai magyarok foglalkozási rétegződésében, illetve iskolai végzettség szerinti szerkezetében. Összehasonlító elemzésünk azonban nem csak a magyar populációra, hanem az országos adatokra is kiterjedt, illetve adatsorokat település típus, nemi megoszlás, korcsoport, átlagéletkor szerint, illetve helyenként megyei bontásban is közöltünk.

Az aktív és inaktív populáció 1992 és 2002-es adatait összevetve megállapítottuk, hogy a vizsgált időszakban országos szinten az aktívak száma mintegy 1,6 millió fővel (15,4 százalékkal) csökkent, míg az inaktívak száma mintegy félmillióval (3,9 százalékkal) növekedett. Az aktív/inaktív aránya magasabb az összes populáció körében, mint a magyarok körében, ebből kifolyólag pedig az egy aktívra jutó inaktívok száma a magyarok körében magasabb, mint az országos értéke – és ez így volt mindkét referencia évben.

Az aktív népesség foglalkozási főcsoportjait vizsgálva kimutattuk, hogy a vizsgált 10 éves időszakban a demokratikus átalakulás és a piacgazdaságra való áttérés magával hozta a gazdasági és politikai elit számbeli megerősödését, ugyanakkor a szocialista gazdaság iparosításának leállásával csökkent a különféle szakképzettséget igénylő munkások iránti kereslet. A piacgazdaságra való áttérést tükrözte a szolgáltatásban, kereskedelemben foglalkoztatottak rétegének közel 50 százalékos megerősödése is. Hasonló változásokat mutatnak a magyar populációra vonatkozó abszolút számok is: a gazdasági, politikai elitbe sorolható személyek, valamint a szolgáltatásokat végzők száma növekedett, az összes többi foglalkozásé csökkent. Kivételt a mezőgazdaságban foglalkoztatott számánál találtunk, itt ugyanis abszolút értékben a magyarok esetében csökkenést, országos szinten pedig enyhe növekedést regisztrálhattunk. A foglalkozási rétegeket település típus szerint vizsgálva, megállapítottuk, hogy 10 év alatt a városi magyarok körében megháromszorozódott a felsővezetők aránya, igaz, e réteg az országos adatokhoz képest továbbra is keskenyebb.

Az aktív népesség nemzetgazdasági ágazatok szerinti megoszlásait is vizsgáltuk, és megállapítottuk, hogy a 2002-es népszámlálás éve bizonyos értelemben fordulópont volt: megállt a primer szféra több évtizede tartó összezsugorodása, és ezzel párhuzamosan a szekunder szféra viszonylag nagy arányú csökkenését, illetve a terciér szféra gyarapodásának új

lendületét tapasztalhattuk. Az adatok szerint a tercier szféra kiterjedése nem mutat lényegesebb eltéréseket országosan és a magyar populáció szintjén.

A magyarok részarányát az egyes nemzetgazdasági ágazatok szerint vizsgálva megállapítottuk, hogy a foglalkoztatott magyarok korábban is kedvező munkaerő pozíciói a feldolgozó iparban tovább erősödtek, illetve néhány tercier szektorban, mint például a kereskedelem, szálloda, vendéglátás vagy oktatás továbbra is átlag fölötti értékeket mutattak. A primer szektorban látványosabb csökkenést az erdőgazdaság területén tapasztalhattunk, ugyanis itt az 1992-es átlag fölötti részarány lecsökkent átlag körül értékre. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya pedig a korábbi alacsonyabb szintről még kisebb értékre esett vissza.

Tanulmányunk utolsó részében néhány iskolázottságra vonatkozó adatot ismertettünk. A népszámlálás időpontjában a tanuló népesség körében láttuk, hogy 10 év alatt a felsőoktatásban tanulók aránya megduplázódott, ám a magyaroknak az országos adatokhoz képest meglévő strukturális hátrányai e tekintetben továbbra is fennmaradtak. A magyarok körében továbbra is nagyobb népszerűségnek örvendtek az ún. elméleti líceumok, illetve az alacsonyabb iskolai szinteken alacsonyabb a részarányuk is. Az iskolai végzettség korcsoport szerinti vizsgálata azt jelezte, hogy a magyarok részarányos lemaradása mindegyik kohorsz esetében fennmarad.